ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

40-дэхи жэлээ гарана

УРЯАД ҮНЭН

Буряадай обкомой, Улаан-Үдын горкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй орган

(126) | 1963 оной мартын 17, воскресени | Сэн 2 мүнгэн

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумдэ

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиум түрүүн абаһан шиидхэбэреэ хубилгажа, Буряадай АССР-эй зургаадахи зарлалай Верховно Соведэй нэгэдэхи сессиие Улаан-Үдэ хотодо 1963 оной апрелиин 1-дэ зарлаха гэжэ тогтообо.

ДОЛООН ЖЭЛЭЙ ТАБАДАХИ ЖЭЛДЭ ХҮДӨӨ АЖАХЫЕ ХҮГЖӨӨЛГӨӨР ШЭНЭ АМЖАЛТАНУУДЫЕ ТУЙЛАЯ

1963 оной мартын 12-то Россин Федерациин колхоз, совхозуудай үйлэдбэриин управлөнинүүдэй начальнигуудай, партийна комитедүүдэй сөкретарьнуудай зүблөөн дээрэ

НҮХЭР Н. С. ХРУЩЕВОЙ ХЭЛЭҺЭН ҮГЭ

...уд! Россин Федерациин хүдөө ажахын түрүүлэгшэдэй үйлэдбэриин управленинүүдэй начальнигуудые, партийна комитедүүдэй секретарьнуудые ... хабаадажа байһан бүхы хүнүүдые Коммунис партиин Центральна Комитедэй, Советскэ правительствын нэрэһээ амаршалнаб. **(Удаан альга ташалга).**

...-эй ЦК-гай ноябриин Пленумэй шиидхэбэринүүдээр партийна болон советскэ органуудай шэнээр эмхидхэгдэхэ ушараар Россин Федерациин хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй түрүүшын ехэ ... Энэ шэнэдхэлгэнүүдэй ямар нэгэн дүнгүүд ... коммунис байгуулалтын хэрэгтэ ямар үрэ ... тухай хэлэхэ үшөө эртэ байһаниинь мэдээжэ. ...үдые бидэнэр жэлэй эсэстэ гаргаха бай...

...партийна талаар хүтэлбэрилгые шэнэдхэн ... гайхамшагта үрэ дүнгүүдые үгэхэ, коммунис байгуулалтын ехэ түсэбүүдые бэелүүлхэ хэрэг түргэдхэхэ ... этигэнэ.

...советскэ органуудай ямараар шэнэдхэн ... байн мэдэнэт. Энэ хубилалтын гол удхые ... хэлэхэ болоо һаа, партийна организацинууд дээрэ хүрэтэрөө үйлэдбэриин шэнжэ барижа ... ЦК-гай Пленумэй шиидхэбэриин ... управленинүүдэй партийна комитедүүд, ... болон промышленна обкомууд, крайкомууд, ... нуудай компартинуудай ЦК-гай зүгһөө хүтэлбэрилхэ бюро болон промышленностиие ... байгуулагданхай.

...үгээр советскэ органууд шэнэдхэн байна ... тэрэнь партимнай хүдөө ажахын органуудые ... һан байна. Хүдөө ажахын министерст... манай мэдээжэ. Хүдөө ажахын үйлэдбэриие материал, техникээр хангаха асуудалнуудые «Союзсельхозтехникэ», бэлэдхэлэй асуудалнуудые—Бэлэдхэлэй комитет болон үйлэдбэриин управленинүүд эрхилнэ.

Совхоз, колхозуудые хүтэлбэрилхэ тон шэнэ органууд—совхоз, колхозуудай үйлэдбэриин управленинүүд жэлэй урда тээ байгуулагдаа һэн. Наукые хүтэлбэрилхэ, наукын туйлалтанууд болон түрүү дүршэлые үйлэдбэридэ нэбтэрүүлхэ үүргэнүүд хүдөө ажахын министерствэнүүдтэ даалгагданхай.

Тиимэ болохолоороо, колхоз, совхозуудай үйлэдбэриие хүгжөөлгэдэ үрэ ехэтэйгээр нүлөөлжэ шадахаар хүдөө ажахые хүтэлбэрилхэ нарин һайн системэ манай орон дотор мүнөө байгуулагдаа.

Иимэ шэнэдхэлгэ хэхэ юундэ шухала болоһон байгааб? Партиин райкомууд болон райгүйсэдкомууд мүн лэ муу бэшээр хүдэлмэрилдэг байһан юм гээд зарим нүхэд хэлэжэ магад. Энэньшье зүбтэй. Тэдэнэр үнэхөөрөөшье муу бэшээр хүдэлмэрилдэг байгаа. Олонхи коммунистнууд—партиин райкомуудай, райгүйсэдкомуудай хүдэлмэрилэгшэд тон һайнаар ажаллаһан байгаа гэжэ хэлэхэдэ болохо. Тэдэнэр өөһэдтөө даалгагдаһан үүргые нэрэтэй солотойгоор дүүргэдэг байгаа, колхоз, совхозуудые бэхижүүлхын, хүдөөгэй кадрнуудые хүмүүжүүлхын тулада олон юумэ хээ. Энэ хүдэлмэриие хэншье хараадаа абангүй орхиногүй. Партиин хүдөөгэй райкомуудта хүдэлжэ, парти болон арадта үнэн сэхээр алба хэһэн коммунистнуудые жэл сагуудай үнгэрхэдэшье, совет хүнүүд хододоо хүндэтэйгөөр дурдан һанажа ябахал. **(Удаан альга ташалга).**

Нүхэдүүд, мүнөө саг ондоо болоо! Үйлэдбэриин хэмжээн угаа ехэ болоо, промышленность болон хүдөө ажахыда табигдадаг эрилтэнүүд дээшэлээ.

Иимэ эрхэ байдалда арадай ажахые партийна талаар хүтэлбэрилхэ тухай асуудал шэнээр табигдадаг болоһон байна.

Эрхэ байдалые хараадаа абанагүйш, тэндэ талын бэшэ, харин хадалиг газарай үүлтэрэй үнеэдтэй гэжэ тиихэдэ Сталин намайе зэмэлээ һэн. Хадалиг газарай үүлтэрэй энэ үнеэн мүнөө 300-най орондо 1.200 килограмм һү үгэнэ. Россин Федерацида тиихэдэ ямар байгаа һэм? Үнеэн бүриһөө 900—1.000 килограмм тухай һүн жэлэй турша соо һаагдадаг байгаа үнеэн бүриһөө (1.200 килограмм һаагшадые бурханаа һахалдаад байна гэдэгтэл, ехээр магтадаг байгаа). **(Зал соо шэмээтэй болоно).** Мүнөө тэдэл үнеэдынь жэлдээ хоёр болон дээшэшье мянган килограмм һү үгэнэ. Тэжээл тухай ехэ оролдолго гаргадаг колхоз, совхозуудта жэлэй турша соо үнеэн бүриһөө 3-4 мянган килограмм һүн һаагдана.

Хүдөө ажахын талаар һүүлэй жэлнүүдтэ бидэнэр олон юумэ хээбди. Зүгөөр, эдеэлжэ байхадаа эдихэ дуран хүрэдэг гэлсэдэг байна бшуу. Тиимэһээ улам ургажа байгаа хэрэглэмжые хараадаа абалсан, манай амжалтануудые сэгнэхэ хэрэгтэй болоно. Мяха, һү болон бусад продуктнуудай хэр ехэ элбэгээр абтадаг болоһые харуулһан тоонуудые би дурдааб. Зүгөөр хэрэглэмжэ таһалгаряагүйгөөр ургана. Тиимэһээ мал ажалай продуктнуудые улам бүри элбэгээр абажал байдаг байхын тулада бидэнэр саашадаашье бүхы юумэ хэхэ зэргэтэйбди.

Долоон жэлэй эсэс хүрэтэр бүхы орон дотор жэл бүхэндэ 16 миллион тонно мяха абахаар хараалагданхай, тэрэ тоодо Россин Федераци 8 миллион 600 мянган тонно хүрэтэр мяха абадаг болохо ёһотой. Энэ хадаа ехэхэн тоо болохо байһаниинь ойлгосотой.

Долоон жэлэй эсэс хүрэтэр тиимэшье ехэ бэшэ саг—оройдоол гурбан жэл үлэбэ. Үйлэдбэриин иимэ хэмжээе хангахын тулада колхоз, совхоз бүхэн юу хэхэ ёһотойб? Энээнэй тулада олонхи колхоз, совхозууд ойрынгөэ зорилгые дүүргэхэ, тайлбарилан хэлэбэл, хахалагдадаг газарай 100 гектар бүридэ 75 центнер годод мяха, бусад газарай зуун гектар бүридэ 16 центнер мяха абаха ёһотой.

Энэ хадаа бэрхэтэйхэншье һаа, яһала дүүргэгдэхээр зорилго болоно. Тон богонихон болзор соо колхоз, совхозуудай орооһо тарян болон мал ажалай продуктнуудые нилээд ехэ хэмжээтэйгээр абадаг болоһон олон жэшээнүүд бидэндэ бии.

СССР-эй Хүдөө ажахын министр һая болоһон нүхэр **И. П.** Воловченко мүнөөдэр эндэ үгэ хэлэжэ, шэнэ тушаалдаа түрүүшын шухала ехэ хүдэлмэридэ хабаадалсаа. Тэрэнэй хүтэлбэрилжэ байһан «Петровский» гэжэ совхозой коллектив тус совхоздо нэгэдүүлэгдэһэн колхозуудай газар дээрэ хоёр жэлэй туршада орооһо тарянай ургасые гектарай 12 центнерһээ 26 центнер хүрэтэр дээшэлүүлээ гэжэ хөөрэбэ. Энэмнай бодото тодорхой жэшээ гээшэ. Харин бүхы оронойнгоо хэмжээгээр орооһо тарянай ургасые гектарай дунда зэргээр 26 центнер хүрэтэр дээшэлүүлхэ гээшэмнай юун бэ? Тиигэбэл бидэнэр хоёр дахинһаа үлүү ехэ таряа абадаг болохо байнабди. Хэрбээ хоёр дахин ехэ таряа абадаг болоо һаа, хоёр гү, али, магад, гурба дахин ехээр мал ажалай продуктнуудые абадаг боложо шадаха байгаабди.

Колхоз, совхоз бүхэн мяха ехээр абадаг болохын тулада бүхы арга боломжонуудаа ашаглажа, энэ талаар табигдаһан түрүүшын зорилгые ажахы бүхэн эгээл богони болзор соо дүүргэхын түлөө шармайха ёһотой.

Бүхы орон дотор һү һаалгые долоон жэлэй эсэс хүрэтэр 100—105 миллион тонно хүрэтэр дээшэлүүлхэ гэжэ хараалагданхай. Энэ даалгабариһаа Россида 56 миллион тонно хүртэнэ гэхэ гү, али бүхы Союз дотор абтаха һүнэй аяар хахадынь болоно гээшэ.

Мүнөө үедэ танай республика энэ хэмжээнһээ үшөө холо байна. 1962 ондо Россин Федераци үүсэлэлгын шэгнүүрээр 4 миллион 800 мянган тонно мяха, 35 миллион 679 мянган тонно һү абаа. Энэнь тон бага байна.

Республикын колхоз, совхозууд мяха, һү абалгые дээшэлүүлхэ ехэ арга боломжотой. Хүдөө ажахын түрүүшүүл, үйлэдбэриин управленинүүдэй начальнигууд, партийна комитедүүдэй секретарьнар эндэ үгэ хэлээ. Колхоз, совхозууд орооһо таряа, мяха, һү, нооһо, саахарай свёкло, тоһото; тэжээлэй ургамалнуудые абалгые тон богонихон болзор соо эрид ехээр дээшэлүүлхэ аргатай гэжэ олон тодорхой жэшээнүүд дээрэ үнэншэмэ тодоор харуулжа үгэбэ. Энэ зорилгые шиидхэлгэ управленинүүдэй болон партийна комитедүүдэй эмхидхэлэй хүдэлмэриһөө, үйлэдбэри зүбөөр эмхидхэхэдэнь колхоз, совхозуудта тодорхой һайн туһаламжа үзүүлхэ шадабариһаань нилээд ехээр дулдыдаха байна.

Россин Федерациин хүдөөгэй ажалшадай гол зорилгонууд

...ээр коммунизм үргэн далайсатайгаар ... Энэ үедэ үйлэдбэриин тодорхой асуудалнуудта манай кадрнуудай бүхы хүсэ шадабари, эмхидхэхы шадабаряа бүрин зорюулжа ... ажахые партиин зүгһөө хүтэлбэрилдэг бай...

...ахын байгуулалтые хүтэлбэрилгэдэ пар... тухай Владимир Ильич Ленинэй хэлэһэн ... үшөө дахин һануулхые хүсэнэб. Октябриин ...һанай һүүлээр, засагаа гартаа абаһан ..., хүдэлмэришэн ангиин, бүхы арадай ... экономическа байгуулалтада зорюулжа ... Совет засагай ээлжээтэ зорилгонууд ... В. И. Ленин заагаа һэн. Мүнөө поли... экономико булюу ехэ удха шанартай гэжэ ... онсолон тэмдэглэдэг бэлэй. Промышленность ... ажахые хүгжөөхэ, ороной өөрын ... бариие бэхижүүлхэ, арадай байдал улам ... парти болон гүрэнэй бүхы ажал ябуулгын ... хубинь болоно гэжэ Владимир Ильич ...

...алис экономико байгуулхые уряалхаһаа ... хайшан гээд бэелүүлхэб гэжэ ха... электрын элшэ хүсөөр хангаһан, түрүү индустри байгуулһан, кооперативна түсэбэй ... шэнэдхэн байгуулһан ушарнууд ... коммунизм байгуулха тухай ленинскэ сэдэбэй ... бодото бэелэл болоно.

...хүсэдөөр үндэһэлэн, промышленность, ... ажахые партийна талаар хүтэлбэрил... шэнэдхэн хубилгажа байнабди. Партиин ... ябуулганууд агууехэ Ленинэй һанал бодолдо ... гэжэ бидэнэр мүнөө омогорхолтойгоор ... байнабди. **(Нэрьемэ альга ташалга).**

...ые хүтэлбэрилхэ һайн арга манай партиин ..., зүбшөөхэ бэзэт гэжэ би һананаб. ...ленинүүд, үйлэдбэриин управленинүүдэй ... шэнэ эрхэ байдалда ажахы бүхэнэй ... эмхидхэхэ, колхоз, совхозуудай ... бүри һайнаар ашаглаха ехэ арга бо...

...параад байгшад. Советскэ Союзай эгээл ...—Россин Федерациие түлөөлнэт. Хүдөө ... бүри элбэгээр абаха ниитэ партийна, ... шиидхэлгэдэ Россин колхознигууд, ..., мэргэжэлтэд, эрдэмтэд, партийна ... организацинуудай хүтэлбэрилэгшэд ехэ ...

...жэлэй турша соо хүдөө ажахын үйлэдбэриин ... мэдээнүүд энээн тухай үнэмшэстэйгөөр ... үгэнэ. Хүдөө ажахые хүгжөөлгэдэхи ... дабан гаража шадахагүйт гэжэ ... байһан хүнүүдтэ үшөө дахин ха... эдэ мэдээнүүдые дурдахада нам... шухала шэглэлээр—экономикые хүгжөөлгын ... дабшалгаһаа социализмын дай... үлүүгээр айдаг байна. Ажахын байгуулалтын ... туйлаһан амжалтанууд шиидхэхы удха ... марксис эрдэмтэй гү, али юрыншье ... мэдэхэһээ гадна, экономикые дэб... бултадаа ойлгоно, юумэ эдижэ һуража ...шье ойлгоно гэхэдэ болоно. **(Зал ... Альга ташана).**

... хүдөө ажахын продуктнуудые бэлэд... сасуулбал иимээр нэмээ:

	1953 он	1962 он	1962 он 1953 онтой сасуулхада	
	1.098	2.217	202	процент
	608	1.387	228	«
	6,7	65,2	9,7	дахин
	6,8	39,1	5,8	дахин
	3,9	14,0	360	процент
	1,0	1,6	163	«
Хартаабха (миллион тонноор)	3,2	3,7	113	«
Овощ (миллион тонноор)	1,2	2,9	245	«
Үрэ жэмэс (мянган тонноор)	2 61	643	246	«
тэрэ тоодо виноград	85	401	473	«
Мяхан (миллион тонноор)	1,9	4,5	232	«
һүн (миллион тонноор)	6,1	16,4	269	«
Малай тоһон абтаһаниинь (мянган тонноор)	274	506	185	«
Нооһон (мянган тонноор)	97	181	187	«
Үндэгэн (миллион монсогороор)	1.392	5.089	366	«

Энэ хадаа парти болон арадай баатарлиг хүсэлэл оролдолгын үрэ дүн, коммунизмын түлөө тэмсэлдэ гаргагдаһан ехэ габьяа болоно. **(Нэрьемэ альга ташалга).**

Таанад шагнахадаа, энэнь һайн гээшэ даа. Мүнөө амжалтанууд тухай хэлэжэ байна, тиигээд дахяад шүүмжэлжэ ороходо бэзэ гэжэ досоогоо һанажа һууна ёһотойт. Энэ хадаа яһала зүб, муу бэшэ байна. **(Зал соо шэмээтэй болоно. Альга ташана).**

Россин хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй ажал партиин, бүхы арадай зүгһөө үндэрөөр сэгнэгдээ. Зүгөөр мүнөө таанадай үмэнэ шэнэ ехэ зорилгонууд табигдана. Колхоз, совхозууд туйлаһан амжалтануудтаа түшэглэн, арадай хэрэглэмжые эдеэ хоолой продуктнуудаар хүсэд хангажа шадаха хэмжээтэйгээр хүдөө ажахын үйлэдбэриие дэбжээхэ, партиин XXII съездын табиһан зорилгонуудые дүүргэхэ ёһотой.

Нүхэдүүд, ямар хэмжээн тухай эндэ хэлэгдэнэб? Коммунис байгуулалтын аша туһада зорюулан, 4 миллиард 200 миллион—4 миллиард 500 миллион пүүд хүрэтэр ороһо таряа бүхы орон дотороо ойрын жэлнүүдтэ бэлэдхэхэ гэжэ ЦК-гай ноябриин Пленум дээрэ хэлэгдээ һэн. Энээнһээ хэды шэнээниинь Россин Федерациин хубита болоноб? 2 миллиард 500 миллион—2 миллиард 600 миллион пүүд гэһэн эдэ тоонуудые таанад мэдэхэ байнат.

Нүхэдүүд! Энэ зорилго таанадай хүшэ хүрэхөөр, яһала дүүргэгдэхээр зорилго болоно. Хэрбээ нёдондо жэл Сибирьтэ дундуур ургасын абтаһан байгаа һаа, эды шэнээн хэмжээндэ дүтэрхы ороһо таряа таанад бэлэдхэхэ байгаат. Нёдондо жэлдэ Алтай хэды шэнээн ороһо таряа дутуу үгөөб, Сибирь бүхы дээрээ хэды шэнээн дутуу үгөөб гэжэ тоолоод үзыт.

Мүнөө жэлдэ таанад шэнэ газар нэмэжэ элдүүрилхэт, намарай тарилга горитойгоор үргэдхэгдөө. Мүнөө үбэл саһан ехээр оронхой, шииг нойтон элбэг байха. Хэрбээ тарилга үбэлые һайнаар тэсээ һаань, хабарай сагай яһала таарамжатай байбал, таанад ехэ ургаса хуряажа абахат. Тиигэбэл таряа худалдаха түсэбыемнай нэмээгты, энэ даалгабаримнай бага гэжэ хэлэжэшье болохо байнат. **(Зал соо шэмээтэй болоно. Альга ташана).** Зүгөөр энэ жэлэйнгээ даалгабариие бүхы республиканууд дүүргээд байгаа һаань, даалгабариие ехэ болгохо тухай таанадай гуйлта хангагдахагүй. Бидэнэр гүрэндэ таряа худалдаха даалгабарииетнай дээшэлүүлхэгүйбди, үндэр баян ургаса хуряан нэмэжэ абаһан таряагаа мал ажал хүгжөөхын тулада хэрэглэгты гэжэ зүбшэл үгэхэбди. **(Альга ташалга).**

Мал ажалай продуктнуудые бэлэдхэлгэдэ танай республикын колхоз, совхозуудай дүүргэхэ үүргэ угаа ехэ.

Хүдөө ажахые хүгжөөн дэбжээхэ тухай асуудалые 1953 ондо ЦК-гай сентябриин Пленум дээрэ зүбшэн хэлсэхэдэмнай мал ажалай ямар ехэ задагай байдалтай байһые таанад һайн һананат. Тиихэдэ үнеэн бүриһөө хоёр мянган килограмм һү һааха гээшэ бидэндэ тон ехэ шэнги һанагдадаг байгаа. Данихид, шведүүд дунда зэргээр эды шэнээн һү һаажа шадаха, манай үнеэдүүднай ондоо гэжэ олон хүнүүд хэлэдэг һэн.

Сталинтай хөөрэлдэһэн хөөрэлдөөнэймнай нэгэн һанаандам ороно. Тиихэдээ, Грузида һү һаалга ехэ доогуур байна гэжэ би хэлээб. Тэндэ үнеэн бүриһөө жэлэй турша соо оройдоол 300 шахуу килограмм һү һаадаг байгаа һэн. Грузиин онсо

Бодото һайн, тодорхой хүтэлбэриин түлөө, албан хойрог ба нэгэ юумэ ходо дабтадаг ябадалые усадхахын түлөө

Үйлэдбэриин управленинүүд, партийна комитедүүд хайшан гэжэ хүдэлмэрилхэ ёһотойб? Бидэнэй шэнэдхэн хубилгаһан ажалай ушар удхань ямар бэ?

Энээнһээ урагша үнгэрһэн нилээд удаан саг соо хүдөө ажахыдахи байдалай түлөө тодорхой һайнаар хэншье харюусадаггүй байгаа. Партиин районно комитет, райисполком—нютаг нютагай эдэ организацинууд—юрэнхы заабари үгэжэ хүтэлбэрилдэг байгаа. Тэдэнэр районой бюджет, хүдөө ажахы, элүүрые хамгаалга, харгы зам заһалга, культурно-ниитын хүдэлмэри гэхэ зэргын олон асуудалнуудые адли тэгшээр эрхилдэг байһан юм.

Ажал хэрэгэй иимээр эмхидхэгдэнги байхада, хүдөө ажахы олон ушарта ехэ удха шанаргүй, юрын хэрэг болошодог байгаа. Хүдөө ажахын асуудалнууд юрэнхы дээрээ райкомуудай пленумүүд, райисполкомой сессинүүд дээрэ зүбшэн хэлсэгдэдэг һэн. Теэд үсөөхэн лэ хүнүүд хүдөө ажахын үйлэдбэриие тодорхой һайнаар эрхилэн хүтэлбэрилдэг байгаа бэлэй. Ехэнхидээ элидхэл шагнаад, шиидхэбэри гаргаад лэ дүүрэдэг, ажал хэрэгнай иигээд лэ ябаха гэжэ тоолодог байгаа. Теэд хүдөө ажахые тодорхой һайнаар мэдэхэгүй, хүнүүдые эмхидхэжэ шадахагүй байхада, хэдышье шиидхэбэри аба,—харин ажал хэрэг урагшаа ябахагүй байгаа бшуу.

Һайн түрүүлэгшэтэй зарим колхозуудай амжалтатайгаар хүгжэжэ байхадань, бусад колхозууд олон жэлэй туршада гээгдэжэ ябадаг, тэдээн тухай хэншье һанаагаа зободоггүй һэн. Хэн нэгэн һанаагаа зобоошье һаа, тэдэниие имагтал шүүмжэлдэг, хүтэлбэрилэгшэдыень хараадаг байгаа. Колхоз гү, али совхозые хүтэлбэрилхэ хэрэгтэ һайн шадабаригүй хүниие табяад байхада, тэрэ ажал хэрэгээ, яабашье ябуулжа шадахагүйха юм даа. Тэрэниие эртэ үглөөнһөө харанхы һүни болотор, бүхы сүүдхэ соогоо хараагаашье һаатнай, тэрэнэй ажал хэрэгынь энээнһээ оройдоо һайжархагүй, харин бүри муудажа болохо байна бшуу. Юундэб гэхэдэ, тиимэ хүн бүри ехээр тээлмэрдэн тэбдэжэ, хүтэлбэрилхэ талаар бии байһан заахан тэдышье шадабаря алдажа болохо юм.

Шүүмжэлхэ, хараахa болоходо, саг олдодог байгаа. Харин ажахыдань, нютаг дээрэнь ерэжэ, ушар хэрэгээ һайнаар мэдэжэ ажахыень шэнжэлэн үзөөд, үйлэдбэри һайнаар эмхидхэхэ хэрэгтэнь тодорхой туһаламжа үзүүлхэ болоходо, саг олдодоггүй байгаа. Тиимэһээ зарим колхозой түрүүлэгшэнэр, совхозой директорнүүд ехээр хараалгажа добиршоод, мүртэй юумэ хэхэ, бүтээхэеэшье болишоод һуудаг һэн. Хэрбээ тэдээнтэй һайнаар ажаллажа, тодорхой һайн зүбшэл үгэжэ туһалаад, үйлэдбэреэ яажа эрхим һайнаар эмхидхэхэб гэжэ харуулжа үгөө һаа, тэдэ хүнүүд нилээд һайн амжалта туйлажа шадаха байгаа бшуу. Теэд иимэ тодорхой һайн хүтэлбэриин бага байһаниинь, иимэ туһаламжын багаар үзүүлэгдэдэг байһаниинь шаналмаар.

Мүнөөшье юрэнхыгөөр, халирхайгаар хүтэлбэрилхэ ябадалай хойшолонгууд үшөөл үзэгдэдэг: шанга шадалтай колхозуудай хажуудань хаяа хадхаад, задагай байдалтай, гээгдэнги ажахынууд бии байһаар.

(Үргэлжэлэлынь 2-дохи нюурта)

Краснодарска хизаар. Устьлабинска таряашад—бүгэдэ арадай мүрысөө үүсхэгшэд мэнэ һаяшаг айлшадые — Донецкэ областиин Марьинска үйлэдбэриин управлениин хүдөө ажахын ажалшадые угтан абаба. Украинаһаа ерэһэн делегадууд Устьлабинска үйлэдбэриин управлениин «Кубань», Ленинэй нэрэмжэтэ колхозуудаар ябажа, үйлэдбэритэйнь танилсажа, дүй дүршэлөө андалдалсаба. Украинын колхознигууд устьлабинцүүдтай социалис мүрысөөндэ оролсобо. Зураг дээрэ: «Кубань» колхозой түрүүлэгшэ И. Т. Сидоренко (зүүн таладань) ба Марьинска «Октябрь» колхозой түрүүлэгшэ С. Е. Бешуля. Колхозуудайнгаа хэрэгүүд тухай хөөрэлдэхэеэ, ажал хүдэлмэриингээ дүй дүршэл андалдалсахаяа эдэ хоёр уулзаһан байна. ТАСС-ай фотохронико.

Нүхэр Н. С. Хрущевой хэлэһэн ү…

(Эхиниинь 1-дэхи нюурта)

Эдэ бүхы асуудалнуудые хэн эрхилхэ ёһотойб? Үйлэдбэриин управлени, партийна комитет.

Мүнөө олон колхозууд гектар бүриһөө 50—60 центнер кукурузын ороохо абана. Хэдэн зуун ажахынууд мяха абалгаар түрүүшын зорилгоёо дүүргэбэ: хахалагдадаг газарай зуун гектар бүридэ 75 центнер мяха, хүдөө ажахын бусад газарай зуун гектар бүридэ 16 центнер мяха абадаг болонхой. Хэрбээ бүхы колхоз, совхозуудай иимэ хэмжээндэ хүрөө һаань, манай орон, манай арад мал ажалай продуктнуудые элбэг дэлбэгээр абадаг болохо.

Тиимэһээ **бүхы колхоз, совхозуудые оролдосото эмхидхэлэй хүдэлмэриин ашаар түрүүшүүлэй зэргэдэ хүргэхэ, эрдэм ухаан болон түрүү дүй дүршэлэй туйлалтануудые нэтэрүү шангаар нэбтэрүүлхэ гээшэ үйлэдбэриин управленинүүдэй гол зорилго мүн** гэжэ дахин дабтан хэлэнэб.

Хахалагдадаг газарай зуун гектар бүридэ абтадаг мяха, һүнэй хэмжээн хадаа мал ажалые дэбжээхэ талаар управлениин болон партийна комитедэй ямараар хүдэлмэрилжэ байһыень эли тодоор харуулдаг зүйл гээшэ. Мүн партийна комитет болон үйлэдбэриин управлениин ямараар хүдэлжэ байһые эли тодоор харуулдаг зүйлнүүд юун бэ гэхэдэ, хахалагдадаг газарай гектар бүридэ абтадаг таряанай хэмжээн, техническэ болон бусад ургамалнуудай ургаса, газарайнгаа гектар бүхэниие ашагтай һайнаар хэрэглэһэн ябадал болоно. Олон партийна комитедүүд болон управленинүүдэй хүдэлмэрилэгшэд өөһэдынгөө зорилгые эгээл иимээр ойлгодог.

Үйлэдбэриин управленинүүд юрэнхы удхатай заабаринуудые үгэхэ ёһогүй. Тиимэ заабари үгэхэ гэжэ тогтоогдоо бэшэ юм. Тэдэнэй уялгань юун бэ гэхэдэ, үйлэдбэреэ эмхидхэн, экономикоёо дэбжээхэдэнь колхоз, совхозуудта бодото хэрэг дээрэ туһаламжа үзүүлхэ ябадал болоно.

Теэд бүхы хүдэлмэрилэгшэднай зорилгоёо иимээр ойлгоно гү? Үгы, булта тиигэжэ ойлгоногүй. Хүдөөдэхи хүтэлбэриин шэнэ органуудта хуушанай албан хойрог хүтэлбэриин арга методүүдые баадхан абхуулха һэдэлгэ гаргадаг хүдэлмэрилэгшэд үшөөл манда бии байна. Бодото тодорхой эмхидхэлэй хүдэлмэри ябуулхын орондо, тэдэнэр заримдаа хэндээшье хэрэггүй заабаринуудые зохёожо үнгэргэдэг. Иимэ ябадал ажал хэрэгтэ айхабтар аюултай. Хэрбээ иимэ замда ороо һаа, хүдөө ажахые хүтэлбэрилхэ шэнэ органуудые эхин дээрэнь доройтуулан муудхаһан ябадал болохо.

Энээнтэй дашарамдуулан, хэдэн жэшээ харуулхам. Калужска областиин Сухиничиин үйлэдбэриин управлениин начальник нүхэр Гараничев болон парткомой секретарь нүхэр Смирнов гэгшэд эндэ һууна ёһотой. Һаяхан тэдэнэр хоюулаа хамтаран, хүдөө ажахын продуктнуудые абалгада пүлөөлхэ гэжэ бодоо. Тэдэнэр колхозуудай бүхы түрүүлэгшэнэртэ, эхин партийна организациин секретарьнарта хара саарһаар буулгаһан иимэ заабаринуудые зохёожо эльгээгээ:

«Колхозой түрүүлэгшэ нүхэр...
Парторганизациин секретарь нүхэр...

(Тиимэ заабари хайшан гэжэ бэшэгдэдэг бэ гэжэ мэдэнэ ха юмта даа). **(Зал соо шэмээтэй болоно).**

1963 оной мартын түрүүшын декадын һүүл багаар Москвада Россин Федерациин түбэй областьнуудай хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй зональна зүблөөн зарлагдахань. Хабарай тарилгада бэлэдхэлэй ямараар ябуулагдажа байһанай, мүн колхоз, совхозуудай экономикые эрид дэбжээхын түлөө, гүрэндэ продуктнуудые ехээр худалдадаг болохын түлөө тэмсэлэй үрэ дүн энэ суглаан дээрэ гаргагдаха байна.

Партийна комитет болон үйлэдбэриин управлени мартын 1 болотор иимэ хэмжээнүүдые бэелүүлхыетнай Танда даалгана:

1. Үрэһэ хүрэнгэеэ сэбэрлэжэ дүүргээд, тэрэнэйнгээ шанарыень үрэһэ шалгадаг лабораторинуудта шалгуулха.
2. Тарилгын шанарта хүргэгдөөгүй үрэһые һэлгүүлжэ дүүргэхэ.
3. Наг шэбхэ, компост, торф болон илангаяа избёосхо, минеральна үтэгжүүлгэ түмэр харгын станцинуудһаа асарха хэрэгые али болохоор түргэдхэхэ.
4. Хүдөө ажахын бүхы машинануудые—сеялкэ, культиватор, плуг, хартаабха һуулгадаг машина, кукуруза таридаг машина, борной, шагтаглагдадаг зэбсэгүүд, каток болон бусад зэр зэмсэгүүдые заһабарилжа дүүргэхэ. Тэрэшэлэн трактор, автомашина болон транспортын хэрэгсэлнүүдые заһабарилжа дүүргэхэ.
5. Мартын 4-һөө 10 болотор **(харыт, бүхы ажалдань болзор заагданхайл!)** **(зал соо шэмээтэй болоно)** бэе бэеэ шалгалсаха, бригаданууд болон хоорондоо мүрысэжэ байгаа колхозууд хабарай тарилгада хэр һайнаар бэлдээб гэжэ хаража үзэхэ.
6. Бүхы хүдэлмэреэр тарилгадаа хэр зэргэ бэлдэһэн тухай хүсэд дүүрэн тоо баримтануудые ЦСУ-гай гүрэнэй тоосоондо мартын 1-дэ оруулжа харуулха»...

(Эдэ заабаринуудые зохёогшодой ямар һанаатай байһыень ойлгоно гүт: бүхы хүдэлмэреэ мартын 1 болотор заал һаа дүүргэгты гэнэ бшуу. Тиигээ һаа ЦСУ-гайшье мэдээсэлдэ тоо баримтанууд оруулагдаха байна. Үнэхөөрөөл, А. Корнейчугай «Украинын талада» гэһэн зүжэгэйхидэл адли болошоо! Районой ноёдой гол оролдохо юумэниинь тоо баримтануудыел эмхитэй һайн байлгаха гэжэ тэндэ Галушкын хэлэһые һанана бэзэт. **(Зал соо шэмээтэй болоно).**

«...7. Нэгэшье үдэр гээнгүйгөөр, һү һаалгые дээшэлүүлхын түлөө тэмсэл шангадхаха. Нёдондо жэлэйхитэй сасуулбал, һү-һаалгые бүхы дээрэнь ехэ болгохо, тиигээд мартын 10 болотор (юундэб гэхэдэ мартын 11-дэ Москвада зүблөөн болохонь ха юм) **(зал соо шэмээтэй болоно)** фуражна үнеэн бүриһөө һү һаалгаар үзэгдэһэн гээгдэлые усадхаха; энэ асуудалаар байгша оной февралиин 12-то КПСС-эй обкомой пленумэй абаһан тогтоолые бодото хэрэг дээрэ бэелүүлхэ.

Гүрэндэ мал, үндэгэ болон нооһо худалдаха кварталай түсэбүүдые дүүргэхэ хэрэг түргэдхэхэ, энэ ажалда бүхы коммунистнуудые, комсомолшууд болон колхозннгуудые элсүүлхэ.

Москвада болохо зүблөөндэ бэлэдхэн, ударна хүдэлмэри эмхидхэгты.

Парткомой секретарь **Смирнов,** Управлениин начальник **Гараничев».**

Үйлэдбэриин управлениин хүтэлбэрилэгшэд эгээл иимэ документ зохёогоол даа. Энээн соонь бүхы асуудалнууд зүбөөр табигданхай гэжэ харанабди. Теэд хүдөө ажахын үйлэдбэриие бодото хэрэг дээрэ хүтэлбэрилхэ ёһотой хүнүүд иимэ юумэ хэжэ һууха уялгатай юм аал? Энэ ушарта партийна комитедэй болон управлениин хүтэлбэрилхы хүдэлмэрилэгшэд өөрынгөө үүргые оройдоо ойлгоогүй гээшэ. Сухиничиһаа ерэһэн нүхэд, ойлгыт, танай заабари болон шиидхэбэринүүдые үнеэд уншадаггүй бшуу. Тэдэ заабаринууд үнеэдтэ хэрэггүй. Илангаяа үбһэ тэжээлэй дуталдажа байхада, арбаншье үдэр соо, хориншье хоног соо, үнгэрхэдөө нэгэ һара сооншье һү һаалгые ехээр дээшэлүүлхын аргагүй. Хэрбээ үнеэн хүнэй хэлээр дуугардаг һаа, иигэжэ хэлэхэ бэлэй: «Хүндэтэ хүтэлбэрилэгшэд! Намһаа ехэ һү абаха гээ байнат. Теэд намдаа юу үгэнэ гээшэбта?», һүүлээрнь иигэжэ тобшолон хэлэхэ һэн: «Би тааруу зүб андалдаа хэжэл шадахаб: таанад намда үбһэ тэжээл үгэгты би танда һү үгэхэб». **(Зал соо шэмээтэй болоно).** Нүхэд, үхэр малай хэлые ойлгохо хэрэгтэй бшуу. Үнеэдые һайнаар эдеэлүүлхэ, тэдэнэй хойноһоо оролдосотойгоор харууһалха хэрэгтэй. Тиигээд һаамнай, һүн гээшэ билтаран гараха бшуу.

Би металлург бэшэб. Тиигэбэшье, наһа бараһан **И. Ф.** Тевосянай намда хөөрэһэн нэгэ ушар тухай хэлэхэм. Донбасста доменнэ пеэшэнэй ажаллажа эхилһэнтэй дашарамдуулан эмхидхэгдэһэн митинг дээрэ нэгэ үбгэн хүдэлмэришэн иигэжэ хэлэһэн байгаа: «Домно гээшэмнай, нүхэд, хүн шангил юумэн ха юм даа. Тэрэнэй хойноһоо һайнаар харууһалаал һаа, шэрэм үгэхэ; харууһалаагүй һаа, шэрэм үгэхэгүй. Тобшоор хэлэхэдэ, гэдэһэ руунь юу хэнэт, тэрэтнайл гэдэргэ гараха юм». Тиигээд тэрэ үбгэжөөл хэлэһэн үгэеэ нилээд тодоор гараараа заажа ойлгуулһан гэхэ. **(Зал соо шэмээтэй болоно, энеэдэн. Альга ташалга).**

Энэмнай үнэхөөрөөшье тиимэ юм. Хэрбээ бага түмэртэй рудае домно руу хээ һаа гү, али муу флюс болон шанар муутай кокс хэрэглээ һаа, шухала хэрэгтэй хэмжээнэй металл гарахагүй. Үбгэн доменщигой хэлэһэниинь мүн мал ажалай продуктнуудыешье абаха хэрэгтэ хабаадуулагдажа болохо байна. Эндэ илгаа юуб гэхэдэ, тэрэ юумэнэй гараха ябадал домно соохидол дээрэһээ доошоо бэшэ, харин хажуу тээшээ болодог гээшэ... **(Зал соо шэмээтэй болоно).** Хэр һайнаар эдеэлүүлгдээб, тэды зэргээр лэ һүн һаагдаха ха юм. Энэ хэрэгтэ заабаринууд туһалхагүй.

Тиигэбэшье Сухиничиин нүхэдэй зохёоһон заабаринуудые дахин хаража үзэе. Тэрэ саарһаниинь эльгээгдэһэн байгаа. Управлениин начальник һанаагаа амараа. Парткомой секретарь баһал тиигээ. Теэд колхоз, совхозуудтахи ажал хэрэгынь ямар юм ааб?

Сухиничиин управлениин ажахынуудта үбһэ тэжээлэй дуталдаһан, малай харууһанай муу байһан ушарһаа январь һарада олон мал гарзалаа; үнеэн бүриһөө һү һаалга 25 килограммаар доошолоо. Февраль һарада түсэбөөр 100 мянган тонно наг шэбхэ таряаланда гаргагдаха ёһотой аад, оройдоол 37 мянган тонно гаргагдаа. Һэлгүүлхэ ёһотой 21 мянган центнер үрэһэнэйнгөө оройдоол 1090 центнерыень һэлгүүлээ. Ажал хэрэгээ «заһаруулхын» тулада тэрэ заабари соонь мартын 1-дэ ЦСУ тоолоjo үзэхэ гэжэ һануулан хэлэгдэнэ ха. Хэрбээ үнэхөөрөө тиимэ юм һаань (харин энэ ушарта би эндүүрхэ дуратайб), энэ мэтын хэрэгэй түлөө хэһээхэ хэрэгтэй гэжэ һануулха байнаб. ЦСУ үнэн бодото, тон зүб тоо бүридхэл хэхэ ёһотой. Юу хээбши, тэрээнииешнил автомат шэнгеэр бэшэдэг байха ёһотой.

Сухиничиин управлениин мэргэжэлтэд өөһэдынгөө хүтэлбэрилэгшэдэй энэ буруу ябуулгыень мүн лэ даган дууряана гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Тэдэнэр колхоз, совхозуудта баһа хэрэггүй саарһануудые эльгээнэ. Жэшээ дурдаһуу. Тельманэй нэрэмжэтэ артельдэ «ёлочко» гэжэ һү һаалгын түхеэрэлгэ тодхогдоо. Тэрэниие тодхожо байхада алдуу гаргагдаһан байгаа юм гү, мүнөө тэрэ «ёлочконь» хүдэлнэгүй. Тэрэниие заһажа үгэхыень колхоз мэргэжэлтэдые управлениһээ уриһан байгаа. Тэдэ мэргэжэлтэдынь ерээд, шалгажа үзөөд, Сухиничидаа бусашоо. Тиигээд колхозой түрүүлэгшэ нүхэр Тихоновтэ иимэ удхатай саарһа тэндэһээ эльгээгээ:

«Үнеэ һаадаг түхеэрэлгые шадаал һаа түргөөр ашаглалгада оруулхын тулада 1963 оной январиин 25 болотор иимэ хүдэлмэринүүдые хэхыетнай дурадхагдана гэбэл:

1. һү һаалгын залда орохо тамбур бариха.
2. Үбэлэй байрын сонхын рамануудые хэхэ, шэллэхэ, бүхы сонхонуудай забһарыень шэглэхэ, тэрэ байрые найдамтай һайнаар дулаалха хэмжээнүүдые абаха.
3. Үнеэ һаадаг байрые тойруулан 1,5 метр үндэртэй хашаа хёосоор бариха.

Үйлэдбэриин управлениин главна инженер-барилгаша Воробьёв.

Главна инженер-механигай уялгые дүүргэгшэ Веников».

Веник баряад, албан хойрог ябадалтай «борьболоонуудые» шабхуурдажархиһайб. Тиигээл һаа, магад, тоолхо гаража болохо һэн. **(Энеэдэн. Зал соо шэмээтэй болоно).** Энэмнай управлениин ажалынь бэшэ, харин хоротой шог наадан гээшэл.

Саарһа бэшэхэ бэшэ, харин хүн зонтой оролдосотой нэтэрүүгээр хүдэлхэ, тэдээниие һургаха, колхоз, совхозуудта тодорхой туһаламжа үзүүлхэ хэрэгтэй. Энэнь лэ управлениин гол зорилго ха юм.

Управленинүүдые болон тэдэнэй хүдэлмэрилэгшэдые зонхилхо гэһэн һэдэлгэ партийна комитедүүд гаргана. Зарим парткомууд үйлэдбэриин управлениин аппарадые томодхогдоһон райзо шэнгеэр тоолоно. Һаяхан Орловско областиин Орловско үйлэдбэриин управлениин партком (секретаринь нүхэр А. К. Андреев) тогтоол абаа. Тэрээн соонь иигэжэ хэлэгдэнэ:

«...Хүдөө ажахын продуктнуудые худалдан абаха түсэбые ажахы бүхэндэ гурбан үдэрэй болзор соо хүргэхэ, бэлэдхэлэй организацинуудтай контрактациин договорнуудые колхоз, совхоз бүхэнэй баталха хэрэг эмхидхэхыень үйлэдбэриин управлениин начальник нүхэр Демиденкые уялгалха. Энэ хүдэлмэриие 1963 оной февралиин 5 хүрэтэр дүүргэхэ».

Энэнь партийна хүдэлмэри бэшэ, харин албан хойрог ябадал болоно. Продуктнуудые үйлэдбэрилэгшэдтэй нягта һайн холбоотой байхын тулада бидэнэр үйлэдбэриин управленинүүдые байгуулаабди, тэдэндэ мэргэжэлтэдые үгөөбди. Тиихэдээ резолюцинуудые бэшэхэ, заседанинуудые зарлаха бэшэ, харин хүнүүдтэй холбоотой байха, ажахынууд дотор хүдэлмэрилхэ хэрэгтэй болоно.

Нүхэр Демиденкэдэ өөрын аппарат бии. Энэ нүхэр баһал заседани хэнэ, иигэжэ хэлэнэ ёһотой: нүхэр секретарь, бидэнэр танай заабариие абаабди. Энэ заабаритнай манай урда байһан зорилгонуудые дүүргэлгэдэ, үйлэдбэриие хүгжөөлгэдэ бидэнэрые зорюулна гэхэ мэтэ... **(Энеэдэн. Зал соо шэмээтэй болоно).**

Нүхэдүүд, эдэ бүгэдэнь хэндэ хэрэгтэй гээшэб? Таанар хоорондоо бэшэг абалсажа байхат, тиихэдэтнай ажал хэрэг ябанагүй. Бэшэг бэшэлсэнэ. Саарһа эрээлнэ. Иигэжэ хоёр шэнэ уран зохёолшо бии болобо! **(Зал соо энеэдэн болоно).** Муу зохёол бэшэһэнэйнь түлөө тэдэ уран зохёолшодые шүүмжэлээбди. Таанар уран зохёолшод болоjo шадахагүй гээшэ хат. Үйлэдбэриие эрхилһэнтнай дээрэ. Үйлэдбэриие мэдэхэ, хүнүүдые эмхидхэжэ шадаха гэһэн эрилтэ бидэнэр таанарта табинабди.

Январиин 15-да парткомой бюрогой тогтоол соо иигэжэ бэшээтэй:

«Колхозой 1962 оной үйлэдбэриин-финансова ажал ябуулга тухай жэлэй тоосоо шанартайгаар (ямар нэгэн бэшэ, харин шанартай!) табилгые энэ оной февралиин 1 хүрэтэрхи болзор соо дүүргэхыень, хиналта дороо абахыень үйлэдбэриин управлениие (баһал мүнөөхи нүхэр Демиденко!), колхозуудай правленинүүдые болон партийна организацинуудые уялгалха». Хэрбээ ажал хэрэгэй шанартай бэшэ һаань, харин ямар тоосоон шанартай байха гээшэб? гэжэ асуумаар байна. **(Зал соо энеэдэн болоно).** Энэ парткомой гол анхарал оролдолгонь тоосооной шанартай байхын тула оролдохо ябадал болоно гээшэ ха! Зүб шэглэл абтаа бэшэл. Энэ хадаа манайда нюдэ далдалһан хэрэг гэжэ нэрлэгдэдэг. Энэ үгые нютаг нютагта элдэб сохилтотойгоор хэлэдэг, харин тэрэнэй удхань ганса юм. **(Зал соо энеэдэн, шэмээтэй болоно).**

Парткомой шиидхэбэри соо саашаа иигэжэ хэлэгдэнэ: «материальна үнэтэ зүйлнүүдые болон мүнгэ зөөри бүридхэхэ, жэлэй шалгалта хэхэ хүдэлмэриие дүүргэхэ. Колхозууд дотор олзо хубаалгые артелиин Уставай ёһоор ябуулха. Ажахынуудай жэлэй тоосоонуудые тушаан абахыень, эдэ тоосоонуудые колхозуудай түрүүлэгшэнэрэй болон мэргэжэлтэдэй хабаадалгатайгаар балансова комисси дээрэ февралиин 20-һоо хойно бэшээр хаража үзэхыень үйлэдбэриин управлениие (нүхэр Демиденко) уялгалха».

Иигээд дүүрэбэ. Энээнэй һүүлээр парткомой хүдэлмэрилэгшэд буунуудые баряад, шандага намнахаяа ошожошье болоһон байгаа гээшэ ха гү? **(Зал соо шэмээтэй болоно).** Нүхэдүүд, иигэжэ болохогүйл даа. Парткомой бюрогой протоколнууд дотор байһыень харанат. Обкомой инструктор ерээд, мяхан яахадаа багаар абтанаб гэжэ шалгахадань, тэрээндэ протоколоо харуулаад, иигэжэ хэлэхэ: «Манайда шиидхэбэри бии, бүхы юумэн бэшээтэй; энэл Демиденко партиин заабаринуудые дүүргэнэгүй, тиихэдэнь бидэ яахабибди». Иимэ юумэн, иимэ хүдэлмэри хэндэ хэрэгтэй гээшэб? гэжэ асуугдана.

Нүхэдүүд! Бидэнэр шэнэдхэн хубилгахадаа, үйлэдбэриин управлениин начальник, үйлэдбэриин управлениин парткомой секретарь хоюулаа аха дүүнэр мэтэ хоюулаа адли ахалагшанар, ажахынууд доторхи хэрэгэй түлөө адли харюусалгатай хүнүүд гэжэ һанаһан байгаабди. Һайн, муу юумын түлөө хоюулаа харюусаха гэдэгтэл адли. **(Зал соо энеэдэн болоно).** Тиихэдэ орловскынхидта тад һөөргэ юумэ болоно. Һайн юумэ болоо һаань адляар хубааха (юундэб гэхэдэ, заабари үгтэһэн байгаа бшуу), хэрбээ муу юумэ болоо һаань, ши, үйлэдбэриин управлениин начальник, даахаш. Юундэб гэхэдэ, ши заабари дүүргээгүйш гэдэг. Нүхэдүүд, иимэ юумэн таарахагүй! **(Альга ташалга).**

Энэ хадаа партийнабэшэ, харин албан хойрог юумэ гээшэл. Бодото партийна хүтэлбэрилэгшэд бэшэ, харин бэеэ тойруулдаг лэ хүнүүд иимэ юумэ хэдэг байна. Иигэжэ хүтэлбэрилхэ гээшэ муу юумэ үүсхэнэ, хойрог хүтэлбэрилэгшэдтэ таарана. Иимэ нүхэдые заларуулаагүй һаа, туһа болохогүй, партийна хүтэлбэри хадаа экономикые хүгжөөхэ, коммуниие байгуулалтын түсэб амжалтатайгаар бэелүүлгэдэ арад ниитые элсүүлхэ арга болоjo шадахагүй байна.

Иимэ директивэнүүдые бэшэһэн хүнүүд партийна билетүүдтэй болобошье, партийна хүтэлбэриин удхые зүбөөр ойлгодоггүй байна.

Орловско областьһоо ерэһэн нүхэдүүд минии хэлэһэниие зүбшөөнэ гүт?

Зүбшөөнэ! **гэһэн абяан гарана.**

Н. С. Хрущев. Тиихэдээ Орловско үйлэдбэриин управлениин партийна комитедэй ябуулгые юун гэжэ ойлгохо болоно гээшэб? Управлениие зонхилхын түлөө, мэргэжэлтэдые элдэб саарһаар дарахын, тэдэнэрые бодото хэрэгһээ таһалхын тулада партком байгуулагдаһан болоно гээшэ аал. Таанар агрономой, зоотехнигэй, инженерэй үйлэдбэри дээрэ хүдэлмэрилхэ, өөрынгөө хэрэг бүтээхэ аргыень хаһана гээшэлтэ. Управленидэ 40 мэргэжэлтэд хүдэлмэрилнэ бэзэ.

38 **гэһэн абяан гарана.**

Н. С. Хрущев. Дунда зэргээр управлени бүридэ 38 мэргэжэлтэд болоно. Энэнь ехэ хүсэн гээшэ. Хэрбээ мэргэжэлтэ бүхэн үдэр бүри нэгэ колхоздо ошоо һаа, бүхы колхозннгуудые түргэхэн нэрэ обогоорнь таниха, тэдэнэрэй хэрэглэл болон эрилтые мэдэхэ, колхознигуудта, совхозуудай хүдэлмэришэдтэ ашаг ехэтэйгээр туһалха байха. Хүнүүдтэй һайн холбоотой байха, тэдэнэртэ тодорхой туһаламжа хүргэхэ гээшэ ямаршье резолюциһаа дээрэ байна бшуу. Тиин таанар ажахы доторхи байдалые мэдэхэт, хүдэлмэрилэгшэдые харахат, тэдэнэрые урагшаа ябахаар уряалхат.

Донбасста ажаллаһан жэлнүүд намда һанагдана. Харьковта болоһон зүблөөнүүдтэ ходо ошохо хэрэгтэй бологшо бэлэй. Тэрэ үедэ «Донбассуголь» тэндэ байгша һэн. Иимэ нэгэ ушар болоһон юм. Харьковһаа бусажа ябабаб. Вагон соо амархаяа хэбтэбэб. Минии станцида поездын дүтэлэн ерэхэдэнь һэреэб. Харахадамни, нэгэ танихагүй хүн намтай хамта вагон соо ябаба. Би тиихэдэ залуу байгааб, бүхөөр унтааб, хүршынгөө хэзээшье бии болоһониие мэдээгүйб. Хубсаһыень харахадаа гадаадын хүн гэжэ һанаад, нарилбаб. Зүгөөр тэрэ хүн үгэ дуу гаража, манай хүн байһаниинь элитэ болобо. Тэрэ «гадаадын» хүнэй хилын саана ошоһон тухайгаа, тэндэ хараһан юумэ тухайгаа хэлэхэдэнь, өөрынгөө хани горнягые бүри һайнаар танибаб.

Энэ жэшээ юундэ харуулбабиб? Хүн тухай гансал гадаада талаһаань хараад мэдэхын аргагүй. Хүнүүдые шэнжэлэн үзэхэ, тэдэниие мэдэхэ хэрэгтэй. Хүнтэй уулзахадаа, тэрээнтэй хөөрэлдэхэдөө, хүдэлмэрилжэ байхыень харахадаа, тэрээн тухай зүбөөр ойлгожо абахаш, юу хэжэ шадаха байһыень, тэрээндэ юугээр туһалха хэрэгтэйб гэжэ ойлгожо шадахаш. Хүнэй эрхим шанарые мэдэхын, тэрэнэй шадабаряа гаргаха арга олгохын тулада, заримдаа хүнтэй үшөө үшөө дахин уулзаха хэрэгтэй болодог.

Шэнэ партийна органууд болон үйлэдбэриин управленинүүд хүнүүдтэ илангаяа анхаралтайгаар хандаха зэргэтэй.

Үйлэдбэриин управленинүүд юу хэхэ ёһотойб? Үйлэдбэриин ниитэ хэмжээе дээшэлүүлхын тулада, колхоз, совхоз бүхэндэ **үйлэдбэриие эмхидхэхэ, ажалай эрхим жэшээ дээрэ хүнүүдые** һургаха, түрүү дүй дүршэлые колхозууд, совхозуудта нэбтэрүүлхэ ёһотой.

Управлениин начальник, мэргэжэлтэд хаана ажаллаха ёһотойб? Колхоз, совхоз дотор, бригада, фермэдэ.

Үйлэдбэриин управлениин партийна комитет юу хэхэ ёһотойб? Баһал үйлэдбэриие, зүгөөр ондоо талаһаань эмхидхэхэ ёһотой. Партийна комитет хадаа партийна болон комсомолой организацинуудай дайшалхы шадабариие дээшэлүүлхэ, коммунистнууд, комсомолшуудые зүбөөр хубаарилан табиха, хүнүүдые шанга эрилтэтэйгээр, харюусалгатайгаар, заршамтайгаар хүмүүжүүлхэ зэргэтэй.

Хүнүүдтэй хүдэлмэрилхэ гээшэ парт…
лээдэ зэргын уялга мүн. Хүнтэй хөөрэл…
тэй. Хүнүүд гээшэ элдэбын, адли бэшэ …
Хүдөөдэ байһан эсэгэдээ шахта дээрэ …
хүбүүнэйнь бэшэһэн бэшэг тухай шахтеро…
лэһэн байхаб. Үзэг бэшэг мэдэхэгүй хүн…
элдэб хүнүүд уншажа үгөөд. удхыень о…
гуулба. Үнеэгээ худалдаад, мүнгэ эльгэ…
нэгэ хүнэй уншахада, эсэгэдээ табиһан …
шоо. Тиихэдэнь эсэгэнь иигэжэ харюусаб…
гүйб!»

Нэгэ, хоёр үдэрэй үнгэрөөд байхада, тэ…
шуулхаяа ондоо хүндэ ошобо. Тэрэнэй …
удха ондоогоор ойлгогдожо, эсэгэнь хүбү…
гээ худалдажа, мүнгэ эльгээхэ гэжэ хү…
ороод, эсэгээ гуйһан удхатай болоо. «Хү…
ха, тэрээндэ ябашье туһалха хэрэгтэй» г…
бэ. **(Зал соо шэмээтэй болоно).**

Би мэдэнэгүйб, ажабайдалда тиимэ …
Үгышье байхадаа болохо. Зүгөөр хүниие…
энхэргэн үгын хүсэн тухай рассказуудые…
түхэлтэйгөөр заабари үгэхэ, хүнтэй ямар…
рэлдэхэ гээшэ жэжэ божо юумэн бэшэ. Х…
рүүнээр ерээд, хүндэ хальдаа һаа, хүн…
Ямаршье хүдэлмэрилэгшэ байгаа һаа, өө…
юм. Тэрээндэ хальдажа, доромжолон х…
хүндэгүй хандалгада харюусахаар бэлэн …
бээ ши тэрээндэ нүхэрэй ёһоор, өөртөө …
шэнгеэр хандажа, ажал хэрэг мэдэнхэйгэ…
зүбшэл үгөө һаашни, тэрэш ондоогоор ха…
шэлтэй гэжэ һанаһанаа бү мэдүүлэ, харин…
шэ байһан хадаа ажал хэрэг мэдэхэ ба…
дэлһэнөө ябууд харуула. Тиигээ һааш …
этигэл найдабариеш харюулха гэжэ орол…
ташалга).

Хододоо арад зоной дунда байха гэһэн …
дэлмэрилэгшэдэ табигдана. Партийна ко…
лэгшэ хаана байха ёһотойб? Баһал кол…
дээрэ, партийна организацида байха ёһо…
чальнигта болон тэрэнэй бусад хүдэлмэри…
директивэ бэшэхэ гээшэ парткомой хэрэг …
митедэй зорилго хадаа үйлэдбэриин түсэ…
коммунизм байгуулха тушаа партиин Х…
абаһан Программые дүүргэлгэдэ коммун…
тийнабэшэ хүнүүдые, бүхы хүнүүдые элс…

Бидэнэр колхозууд болон совхозуудые …
нүүдэй үүсхэлые оройдоошье хизаарлаха…
ябабашье, колхозууд, совхозуудай хүтэл…
до хүдэлмэрилһэн тухай газетэнүүдэй …
үсөөн бэшэ ушарта бэшэгдэнэ. Энээн ту…
тиин Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой түрү…
һанаагаа зобоно гэжэ намда хэлээ һэн. Б…
һайн мэдэхэб, 25 мянгатанай нэгэн юм, х…
даһаа гараһан хүн, хүдөө ажахые тон һ…
лоо, колхозоо жэшээтэ һайнаар хүтэлбэр…

Жэжэ божо хэрэгтэнь оролсохо гээшые …
ха, колхозуудай түрүүлэгшэнэрэй, совхоз…
дэй үүсхэлые хизаарлахагүй, харин ша…
бэлигээ гаргахадань туһалха хэрэгтэй.

Түрүү дүй дүршэл шэнжэлэн үзэхэ, … ухаанай болон бодото ажалай … туйлалтануудые үйлэдбэридэ нэбтэр…

Ажахые хүтэлбэрилхэ хэрэгые шэнэдхэн байгуулха тушаа партиин эмхидхэлэй хэмжээнүүдэй удха шанарые гүнзэгыгөөр ойлгоһоноо эндэ үгэ хэлэгшэдэй мэдүүлхыень дуулахада аятай. Партийна болон совет хүтэлбэриин шэнэ гурим манай үйлэдбэриин эрилтэнүүдтэ таарана гэжэ таанар бултадаа нэгэн һаналтайгаар хэлэһэн байнат. Мүнөө колхозууд болон совхозуудые хүтэлбэрилхэ хэрэг һайжаруулхын тулада ямагта зохид арга боломжонууд байгуулагданхай.

Хүтэлбэриин шэнэ гуримай һайн таланууд тухай хэлэхэ зуураа, кадрнуудые зүбөөр хубаарилан табилгын, хэрэглэлгын онсо удха шанар тухай хэлэхэ хэрэгтэй. Шэнэдхэн байгуулгын эсэстэ колхозууд, совхозууд үлэмжэ дүй дүршэлтэй хүдэлмэрилэгшэдөөр хангагдаа. Һайн, бэлигтэй олон мэргэжэлтэд үйлэдбэриин управленинүүдтэ хүдэлмэрилнэ. Зүгөөр хэдэ хэдэн ушарта үйлэдбэриин управленинүүдэй агрономууд, зоотехнигүүд, ветеринарна врачууд колхозууд, совхозууд дотор хүдэлмэрилжэ байдаг мэргэжэлтэдһээ һула байна гэжэ хэлэнгүй болохогүй. Хаа хаанагүй адли бэрхэ мэргэжэлтэдтэй байгаа һаа һайн һааб даа.

Зүгөөр эрхим колхозуудай түрүүлэгшэнэрһээ, совхозуудай директорнүүдһээ управленинүүдэй зарим мэргэжэлтэдэй һула байһанда эшхэбтэр юумэ үгы байна. Тиимэ мэргэжэлтын өөрынгөө үүргые зүбөөр ойлгохо, бүхы хүнүүдые бүхы юумэндэ һургаха гэжэ эрмэлзэнгүйгөөр, харин өөрөө һураха, эрхим дүй дүршэл оролдосотойгоор шэнжэлэн үзэхэ, дамжуулха гээшэнь шухала байна.

Заримдаа управленинүүдэй мэргэжэлтэд иимэ замаар ябадаггүй. Али нэгэн агроном гү, али инспектор-эмхидхэгшэ эрдэм шадабарийнгаа, дүй дүршэлэйнгөө талаар харьяата совхозой директорһээ гү, али колхозой түрүүлэгшэһээ доошоо байһан аад, өөрыгөө ахалагша гэжэ тоолоод, иигэжэ хэлэдэг: дуулыш, намһаа сэсэн байха эрхэгүйлши! **(Зал соо энеэдэн болоно).** Иимэ юумэ гаргажа болохогүй.

Үйлэдбэриин управленинүүдэй агрономууд, зоотехнигүүд һайн, үнэн сэхэ хүнүүд байдаг юм. Харин заримдаа тэдэнэр дүй дүршэлөөр дутамаг байха. Тэдэнэр түрүү дүй дүршэл шэнжэлэн үзэг лэ.

Колхозуудай дүй дүршэлтэй түрүүлэгшэнэр, совхозуудай директорнүүд танай тушаалай, уялгын үмэнэ һүгэдэхэ гэжэ бү найдагты, нүхэд управленинүүдэй …
бусад хүдэлмэрилэгшэд. Тэдэнэр нэрэ з…
харин эрдэм шадабариин үмэнэ һүгэдэ…
хозууд, совхозуудые гайхамшагта эмхид…
жэлтэд толгойлно. СССР-эй хүдөө ажа…
Платонович Воловченко эндэ үгэ хэлээ. Ус…
совхозой директор байжа, томо үйлэдбэ…
эмхидхэдэг байгаа. Өөрөө ажал хэрэг һа…
лениин хүдэлмэрилэгшын нүхэр Воловчен…
гэжэлтэтэй, эмхидхэгшэтэй хөөрэлдэха…
аал?

Иигэжэ хэлэхэдээ би управлениин хү…
гые доошолуулха һанаатай бэшэб, харин…
нүүд управленидэ байха ёһотой гэжэ за…
нэр өөһэдынгөө мэргэжэл шадабариие дэ…
болон совхозуудай эрхим мэргэжэлтэдһэ…
гэтэй. Һураха гээшэ хүн бүхэндэ туһатай…
хын талаар түрүүшынгөө жэл хүдэлмэ…
Олон жэлдэ Украинада хүдэлмэрилөөб, у…
ластьдо, һүүлдэнь дахяад Украинада, у…
вагай областьдо хүдэлмэрилөөб. Тиин түр…
гыгөөр мэдэхэ, колхозой сэсэн түрүүлэгша…
ошожо, эрдэм ухаанай, бодото ажалай би…
мые шэнжэлэн үзэхэ дуран хододоо хүрэ…
шье юумэдэ һургадаггүй институдууд …
Тиимэ эрдэмэй зургаанда ошоод байхадаа, …
хэдэг хүндэ ошохоёо шамдахаш. **(Шэмээ…**
шалга).

Таанар намайе зүбөөр ойлгоо бэзэт г…
дэмтэдые гомодхоохо, тэдэнэрэй үүргы…
оройдоошье һананагүйб. Манай эрдэм ух…
тай. Эрдэм ухаае, бодото ажалые урагш…
хамшагта эрдэмтэд манайда олон. Тэдэнэ…
хы совет хүнүүд омогорхоно. Би хадаа …
хэлэнэлби. Эмхи зургаанууд дотор һууга…
тэдбди гэжэ тоолодог, номуудыешье бэша…
шадаг аад, өөһэдөө урда хойтошье гээш…
тэд тухай хэлэнэлби. **(Зал соо шэмээтэй …**
дэмтэ хартаабха тухай бэшэдэг, харин ту…
хүршэ колхозойхиһоо бага ургаса аба…

Зүгөөр үнэхөөрөө һургаал абажа боло…
бодото ажал хэдэг хүнүүд манайда олон …
Тиимэл хүнүүдтэ ошогты, тэдэнэрһээ һу…
ска областиин «Здобуток Жовтня» колхо…
нөө наһа бараһан Федор Иванович Дубко…
наб. Энэ хүн колхозой үйлэдбэриие гай…
дэдэг байгаа. Одесскэ областиин колхоз…
Анисимович Посмитный, Москвагай обл…
ректор Алексей Михайлович Житковые …
дэнэ ёһотойт. Эдэнэр ехэ эрдэм шадабар…
тэй хүнүүд мүн.

Эрхим хүнүүдһээ һургаал абагты, һу…
тэлбэрилэгшэдэй һурахадань туһалагты …
дэлмэрилэгшэдтэ зүбшэл үгэхые үшөө д…
торһээ бэшэ хэн гээгдэнги ажахыда ер…
иигэжэ хэлэхэ гээшэб: Иван Иванович, …
байна, тиихэдэ нүхэр Житковой морков…
ошыш. Тэрээнтэй хамта Житковто өөрө…
гүйгөөр, харин юу, хайшан гээд хэхэ…
Житковые гуйха байгаа. Тиигэбэл туһ…
хадаа инспектор-эмхидхэгшэдэ гол шуха…

Дүй дүршэл дамжуулха гээшэ хайр…
һаань баряад, ондоо газарта абаашаһан…
дүршэлые ябталжа болохогүй, тэрэнии…
тээшэнь ямаршье амһарта соо абаашах…
бии газартань шэнжэлэн үзэжэ, тэрэ…
ашаглаха хэрэгтэй.

Хэрбээ бидэнэр тиигэнгүй, харин бү…
саарһа бэшэлгэн болгоо һаа, албан х…
гаргахабди. Тиимэ болоо һаань инспе…
эмхидхэгшэд байхаяа болижо, тэрээн…
лохонь магадгүй. Тэдэнэр колхозой түр…
хозой директорэй хүзүүн дээрэ һуугаа…
зобоохо болоно. Тиимэ инспектор өөрөө…
хэгүй, ондоо хүниие шье хүдэлгэхэгүй. …
да ехэ хоро хүргэхэ байна. Иимэ ябада…
мэриин онол аргануудые хазагайруулха…
эгээл мүнөө, дурдагдаһан дутагдалнууда…
болоодүйдэ, хэхэ хэрэгтэй.

Южный тосхондохи шубуунай фабрикын хүдэлмэрищэн Галина Рыкова гараһан үндэгэ батарей сооһоо суглуулжа байна.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

БУРЯАД ҮНЭН
2-дохи нюур.
1963 оной мартын 17.

Нүхэр Н. С. Хрущевой хэлэһэн үгэ

...сотой гү, али ойлгосогүй гү?
...ой! **(Альга ташалган).**

... Мүнөө эгээн шухала юун байнаб? Газар та... ...мал ажалай үйлэдбэриие эрхим һайнаар эм... ...гаа гектар бүхэниие ашагтайгаар хэрэглэхэ, ...эр таряалангаа эрхилхэ гуримай хойшолон... ...пропашной ургамалнуудые ехээр тариха бо... ...алнуудые нэбтэрүүлхэ талаар асуудалнууд

... ехэ хүсэтэй ургамал боложо байһаниень ха... ...олон нүхэд үгэ хэлэжэ, онсо ехэ ургаса абадаг ... Горох бобыһаашье үлүү һайн байха гэжэ һа... ...горох бобыһаа үлүү һайн байхаб? Ургасаараа ... байдаг. Тэрээнһээ гадна, горох бобыһаа түр... ...байһыень хараадаа абаха шухала. Манай ...эрхэ байдалда энэнь ехэ удха шанартай. Горох ...ургамал бэшэ, хэрбээ тэрэниие таряад, бүхы ...эр хээ һаа, гектарай 42 центнер ургаса тоо... **...соо шэмээтэй болоно).** Минии һанахада, ...хозой эрхим һайн участогуудта гектарай 50 ...э абтаһан байгаа бэлэй.

...енко. Гектарай 55 центнер.

... Харана гүт,— гектарай 55 центнер! Нэгэ ...шэнээн тэжээл үгэнэб. Энэ хадаа үнэхөөрөө ...! Энээнһээ гадна, иимэ ургаса абаад байха... ...айлхада, 100 килограмм азот газарта үлдэ...

...эр хүдөө ажахын бусад ургамалнуудые тари...са үгэдэг.

...тай холиходо баһал һайн гээшэ. Би горохые ...тариха һбадалые шүүмжэлдэг һэм. Мүнөө дүй ...тын үндэһэ һуури дээрэ энээнээ шэнээр хара...э гээшэ ха. Тарилгын һайн нормо байгуулаа ...сын ехэ ургаса абажа болоно. Нүхэр И. П. ...э, илангаяа тарилгын нормо тухай, ороо һо... ...жэгдэ байха тухай хэлэһэниие анхаралдаа ...б. Урдань тарилгын нормо тогтоохоходоо эрдэм... ...колхоз, совхозуудай хүтэлбэрилэгшэд алдуу ... Манайда ороо һоной дуталдахада бидэнэр бага ...эр ехэ талмайда тарилга хэхые оролдодог ...ээ боложо тарилгын нормо бага болодог бай... ...да нормые эрдэм ухаанай үндэһөөр тодорхойл... ...аса үгэхөөр үрэһэ хүрэнгэ тариха арга бо...

... болгон дарахада ашагтай гү гэжэ бодожо үзэ... ...ые гансал таряа талхантай силослэжэ боло... ...ууд хэлэнэ. Горки Ленинскидэхи туршал... ...ходоо, би горох силослэхэ талаар туршалга ...Лысенко болон Ольшанскиие гуйгаа һэм.

...хэгдээ, эрхим һайн үрэ дүн харуулаа.

... Тиимэ һаань, хара хүрьһэтэйбэшэ зоноо ...бүша абахаар горох ехээр тариха тухай бо... Силостэ гэжэ таригдаһан горохой һайн үр... ...энээн тухай мүн лэ хэлэхэ баатай болог... Михайловска совхоздо гектарай 800 цент... ...хой ногоон эшэ набша абтаа гэжэ эндэ үгэ ...үйлэдбэриин управлениин партийна коми... ...нүхэр Кириллов хэлэбэ. Нүхэр Кирилловэй ...ь. зал соо шууятай боложо, энэ мэдээсэл... ...эр хандаба.

... би этигэлгүйгөөр хандахагүй байнаб. Нэгэ ...ман, нүгөөдэдэнь бүтэдэг гээшэ. Узбегэй ...Люба Ли гэгшые абаад үзыт. Гектарай 2 ...кукуруза абааб гэжэ хэн хэлэжэ шадахаб? ...иимэ ургаса абаа.

...эр һайн силос дарагдадаг һаань, иимэ зорилго... ...үргэнөөр тариха тухай бодомжолхо хэрэгтэй. ... Горох саахар ехэтэй байдаг, мүн һайн си...

... Туршалга үргэнөөр хэе.

...техническэ элдэб янзын хэмжээ ябуулгануу... ...тухай эндэ үргэнөөр, зүбөөр хэлэгдээ. Агротех... ...зүбөөр хэрэглэхэ, зүб севооборот байгуул... ...ай бусад асуудалнуудые шиидхэхэһээ гадна, ...шанартай гэжэ онсолон тэмдэглэхэ хүсэлэн... ...рэ гайхамшагта мэргэжэлтэд, эмхидхэгшэд ...хүнүүдэй ургаһандань, тэдэнэй хүдөө ажа... ...хала асуудалнуудые гүнзэгыгөөр мэдэжэ хэ... ... баярлажа байнабди. Ажалда дуратай зүгы... ...дэг шэнги эдэ хүнүүд хүдөө ажахын үйлэд... ...аар эмхидхэхэ, хүдөө ажахын продуктнуу... ...болтохо хэрэгтэ хубитаяа оруулжа байна. ..., арадай туйлай ехэ баялиг мүн. Гэбэшье, ...даха хэрэгтэй.

...үргөөхэ, тэрэнэй туйлалтануудые үйлэдбэри... ...ойноһоо оролдохо ябадал хүдөө ажахые хү... ...бүхы хүдэлмэриин түрүүшын ээлжээндэ ...й. Бидэнэр наукые хүсэд дүүрэнээр үшөө ...гол дутагдал гэхэдэ, тэрэнэй үрэ дүнгүүдые ...бди.

Жэшээнь, хэрбээ химическэ үйлэдбэрилгэ тухай хөөрэлдөө һаа, танда иигэжэ хэлэхэ: химическэ үйлэдбэриие инженергүйгөөр, химическэ наукын эрдэмгүйгөөр хайшан гээд эрхилжэ болохоб? Үнэхөөрөө тиимэ. Хүдөө ажахыда ондоо баримтануудай ушархада гэмшэлтэй байна. Хүдөө ажахые ши мэдэхэ гүш гэжэ хүнһөө асуухада, тэрэ харюусадаг: мэдэнгүй яахабиб, хартаабха эдеэ һэм. Хартаабха эдеэл хадаа хүдөө ажахые мэдэхэ дээрэ өөрыгөө тоолохыень харана бэзэт. **(Зал соо шэмээтэй болоно).**

Хүдөө ажахы—манай экономикын эгээн орёо һалбаринуудай нэгэн мүн. Хүдөө ажахын асуудалнуудые гүнзэгыгөөр шудалха, эрдэм ухаае бодото байдалдаа хэрэглэжэ шадаха, эрдэм наукын, түрүү дүй дүршэлэй туйлалтануудые үйлэдбэридэ нэбтэрүүлхэ гээшэ колхоз, совхозуудые хүтэлбэрилгын үндэһэн асуудал мүн. Наука гээшэ гансал эрдэм ухаае тарааха ябадал бэшэ, мүн үшөө хүдөө ажахыда шиидхэгдэхэ тодорхой эмхидхэлэй асуудалнууд гээшэ. Имагтал хүдөө ажахын наукын туһаламжаар, тэрээндэ түшэглэн, эрдэм ухаанай туйлалтануудые үйлэдбэридөө нэбтэрүүлжэ, ехэ ургаса абажа, малай ашаг шэмэ дээшэлүүлжэ, үйлэдбэреэ оньһожоруулжа, бүри ехэ ажалай бүтээсые хангажа болохо байна. Хүдөө ажахын наукын һалбари бүхэн колхоз, совхозуудай үйлэдбэриин бодото зорилгонуудые шиидхэлгэдэ алба хэнэ.

Селекци гээшэ ехэ ургаса үгэдэг сортнуудые байгуулга болоно; үрэһэнэй ажахы гээшэ эдэ сортнуудые арьбадхажа, нэбтэрүүлэн тариха хэрэг болоно. Малай үүлтэр һайжаруулта болбол эрхим һайн үүлтэрэй мал бии болгохо хэрэг гээшэ. Ветеринарна хэрэг гээшэ малай үбшэлхэгүй эрхэ байдал байгуулха ябадал болоно. Энээн тухай академик К. И. Скрябин иигэжэ гоёон хэлээ һэн: «малай үбшэндэ, ургамалай үбшэндэ добтолго хэхэ хэрэгтэй».

Мал ажалда, ургамал хамгаалха хэрэгтэ антибиотигууд, химическэ зүйлнүүд ехэ удха шанартай. Буртаг үбһэ үгы хэхэ элдэб янзын химическэ зүйлнүүд бии — гербицидүүд. Эрдэмтэд үрэһэ сэбэрлэхэ, ургамалнуудай һайнаар ургахадань туһалха зүйлнүүдые бии болгоно. Хүдөө ажахын продуктнуудые ехээр абахын тула бидэнэр эдэ бүгэдые хэрэглэхэ зэргэтэйбди.

Эрдэм наукын үгэдэг зэбсэгүүд хүдөө ажахыда шэнэ ехэ арга боломжонуудые нээжэ үгэнэ гэжэ колхоз, совхозуудай хүтэлбэрилэгшэд мэдэнэ. Теэд гансал мэдэхэ гээшэ бага ха юм даа. Эрдэм наукын туйлалтануудые ажалдаа нэбтэрүүлхэ хэрэгтэй. Наукын үүргые мэдэрэнгүйгөөр ажахыгаа үндэр хэмжээндэ эрхилжэ болохогүй.

Америкын Ла Терру гэгшын фермэ тухай намда хөөрэжэ үгөө һэн. Энэ фермэ мяхан болохо тахяатай дальбараануудай нэгэ килограммаар шэгнүүрээ нэмэлгэдэ 2,4 килограмм тэжээл гаргашалдаг байна. Тиихэдэнь манайда ямар бэ? Нэгэ килограмм мяханда 5 килограмм тэжээл гаргашалаа һаа, олон хүтэлбэрилэгшэд һанаагаа амардаг.

Баруун Германиһаа фермер Антон Майенбергер намда бэшэг эльгээгээ. 1 килограмм гахайн мяханда 2 килограмм тэжээл гаргашалнаб гэжэ тэрэ мэдээсэнэ. Хэр зүбынь мэдэнэгүйб. Теэд энэ хүн өөрынгөө ажахы тухай бэшэнэ, тиимэһээ тэрээндэ этигэхэтүйн үндэһэ үгы ха юм. Бидэнэр 1 килограмм гахайн мяханда хэды шэнээн тэжээл гаргашална гээшэбибди? Хэдэ дахин ехээр. Теэд юундэ тиимэ болоноб? Эндэ шалтагаанууд олон. Жэшээнь, тэдэнэй нэгэн гэбэл, колхоз, совхозууд ороо һо таряагаа монсогор зандань эдюулнэ, тиихэдэнь ороо һоной ехэхэн хубинь шэнгэнэгүй, үгы болошоно. Манайда комбинированнэ тэжээлэй шанар тухай бага оролдолто гаргагдана, һайн тэжээлээр шанаржуулагданагүй, белок үгтэнэгүй. Би нэгэ иимэ ушар тухай уншаа һэм. Америкын нэгэ фермер тусхай фирмэһээ комбинированнэ тэжээл худалдажа абаад, фирмын тогтооһон хэмжээнэй мяха абаагүй байшоо. Тиигээд тэрэ фермер худалдажа абаһан тэжээлээ шэнжэлжэ үзэһэн хойноо тэжээл шанаржуулха зарим зүйлнүүд үгы байгаа гэжэ тогтоогоо һэн. Фермер гарзада ороод, сүүдтэ үгөө. Тэрэ фирмэтэй сүүдлэлсэжэ, гарзыень бусаалсахые эриһэн байгаа. Манайда энэ талаар ямар гээшэб? Комбинированнэ тэжээл мал эдинэл аабза гэһэн гуримаар хайша хэрэг бэлдэгдэдэг. **(Зал соо шэмээтэй болоно).**

Манайда биопрепарадууд бии. Тэдэниие малда тарихада, үнеөхил тэжээл дээрээ байһан малай шэгнүүр 10 процентээр дээшэлнэ. Гэбэшье, мал ажалда хүдэлдэг хэды хүдэлмэрилэгшэд энэ препарадые хэрэглэнэб? Тиихэдэ хэды хүн энээн тухай дуулаһан байнаб? Тон үсөөн. Гэхэтэй хамта, манайда институдууд бии, совхоз бүхэндэ, колхоз бүхэндэ агрономууд, зоотехнигүүд бии. Тэдэнэр юу харана гээшэб, энэ шухала хэрэгээр яахадаа һонирхоногүйб?

Нүхэдүүд, эрдэм наукагүйгөөр хүдөө ажахыда ехэ туйлалта хэжэ болохогүй. Манай хүтэлбэрилэгшэд-практигууд, гансашье практигууд бэшэ, харин эрдэм һургаал абаһан хүнүүд энээниие олонхи ушарта хүсэд ойлгодоггүй. Эрдэм һургаалтайшье һаа, ажахыгаа, хуушан ёһоор эрхилдэг. Энэнь хүдөө ажахыда ехэ хохидол үзүүлнэ. Наукын туйлалтануудые үйлэдбэридэ нэбтэрүүлгэ — ажахые хүтэлбэрилхэ гол зүйлнүүдэй нэгэн гээшэ гэжэ бидэнэр бүгэдөөрэн ойлгохо ёһотойбди.

...дабаритайгаар эрхилхэ, үйлэдбэриин экономикые гүнзэгыгөөр шудалха

...Федерациин Хүдөө ажахын министерствэ...э, научна эмхи зургаануудые муугаар ...һан, түрүү дүй дүршэлые нэбтэрүүлхэ ...лжэ байһан тухайнь баримтануудые ха...б.

...терство Москва шадар: нэгэниинь — По... ...нүгөөдэнь—Дмитровскэ райондо байрладаг. ...үүдтэ нэгэн адли захяа заабаринууд бэшэг... ...ажа байдаг.

...рство, тусхайлан хэлэбэл, Москва шадар гү, ...дта хартаабха ургуулха зүбшөөлые өөрын... ...дэнь Россин Федерациин министерство ...өөлые баһал өөрынхеэрээ зохёодог гээшэ. ... географическа нэгэ түбһөө хоёр ондоо ...моор гээшэ гү? Тиигэжэ болохогүй ааб ...твые байлгаһанай хэрэг бии гү гэжэ бо... **(Альга ташалган).** Хүдөө ажахын мини... ...кые — туршалгын станцинууд, научна ...ууудые эрхилнэ. Энэ хадаа урдань байһан ...терство бэшэ гээшэ.

...лхын тулада манайда Хүдөө ажахын про... ...бэлэдхэхэ министерствэнүүд, үйлэдбэриин ...уулагданхай. Техникэ болон минеральна ...а хэрэгые «Союзсельхозтехникэ» эрхил... ...мүнөөнэй министерствын гол зорилго на... ...уудые хүтэлбэрилгэ болоно, теэд наукын ..., ганса республикада бэшэ, харин бүхы ...ха юм. Гэбэшье, зональна, саг уларилай, ...талаар. мүн бусад онсо илгаануудые хараа...отой. Тиимэһээ яахадаа хоёр министерство ..., түрүү дүй дүршэлые нэбтэрүүлхэ ёһо...

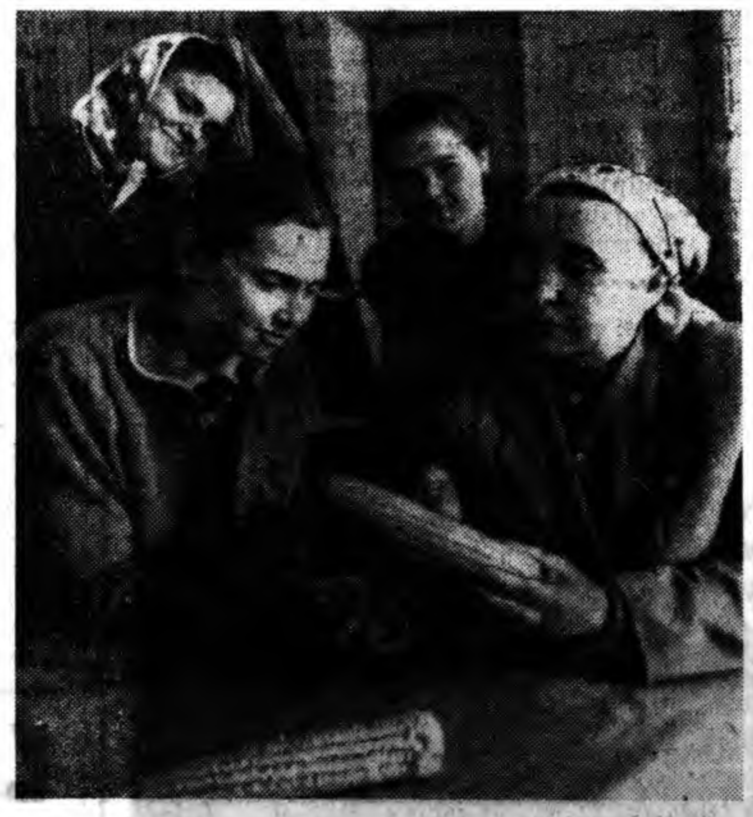
...йдал дээрэ иимэ байна: нэгэ институт со..., нүгөөдэнь — республиканскада мэдэл... ...тэй аад, хоёр эзэтэй байха юм. Тиигэжэ

... ажахын министерствэшье, мүн Россин Фе... ...ахын министерствэшье үшөөл муугаар хү... ...эргэтэй. Тэдэнэр наукын туйлалтануудые ...эр нэбтэрүүлнэгүй, колхоз, совхозуудта ...зүбшөөлнүүдые зохёоногүй, наукын үн... ...үйлэдбэреэ эрхилхэ хэрэгтэнь туһалнагүй. ...уулан, Союзай болон Россин Федерациин ...терствэнүүдтэ мэдэлтэй совхозуудай хү... ...лта халэхэ хүсэл бии.

... тээ Россин Федерациин Хүдөө ажахын ...шадархи «Яхромский» совхоздо нүүһэн ...терствын хүдэлхэ һайн эрхэ байдал бай... Нута газарта байрлаһан совхозой бааза ...үдта жэшээ боложо үгэхэ һайн ажахы ...аа. Энэ зорилгые РСФСР-эй Хүдөө ажа... ...йшан гээд шиидхэнэб? Зарим тэды мэдээ

...оздо 6832 гектар пашни бии. 1962 ондо ... шэниисэ, 363 гектар хара таряан, 100 ...ниисэ, 65 гектар горох, 900 гектар хартаабха, 1115 гектар овощ, малда эдюулхэ 350 гектар саахарай свёкло, 1520 гектар гэхэ гү, али бүхы пашниин 23 процент олон жэлэй ногоо, 492 гектар нэгэ жэлэй ногоо гэхэ гү, али пашниин 7 процент тариһан байгаа. Бүхы пашниин 30 процентнь ногоогоор таритдаа. Министерствын туршалгын ажахыда иимэ тарилга хээ бшуу!

Ногоо тарилгын гуримаар ажалаа эрхилхэ гээшэ энэ ажахыда юу үгөөб гэжэ хараад үзэе. Ургасын талаар иимэ: нэгэ гектарһаа 11 центнер намарай шэниисэ, 11 центнер хара таряан, 17 центнер хабарай шэниисэ, 7,3 центнер горох, 90 центнер хартаабха, 187 центнер овощ, тэрэ тоодо 247 центнер капуста, 164 центнер морхооб, 76 центнер столовын свёкло, малда эдюулхэ 142 центнер саахарай свёкло хуряагдаа. Олон жэлэй ногоо гектарай 11,9 центнер суглуулагдаа.

Украинын ССР. Хоёр дахин Социалис Ажалай Герой Евгения Алексеевна Долинюк гэгшын хүтэлбэрилдэг арадай академиин бии болоһонһоо хойшо табан жэл гүйсэбэ. Мүнөө үедэ кукуруза ургуулха түрүү дүй дүршэлэй энэ һургуулида Тернопольщинын тосхонуудай таба мянган залуу ажалшад һуралсана. Зураг дээрэ: Борщевско үйлэдбэриин управлениин КПСС-эй XXII съездын нэрэмжэтэ колхозой звено даагша, арадай академиин ректор Е. А. Долинюк өөрынгөө һургаһан кукурузашад М. И. Тимчук, А. М. Машталир ба М. Н. Васылык гэгшэдтэй хөөрэлдэжэ байна. ТАСС-ай фотохронико.

Центнер продукциин өөрынь үнэ сэн иимэ: ороо һон—12 түхэриг, эбэртэ бодо малай мяхан — 166 түхэриг, һүн — 21 түхэриг 63 мүнгэн.

Бусад ажахынуудта энэ һайн жэшээ боложо үгэнэ гээшэ гү? Хэрбээ иигэжэ бүхы ажахынуудай хүдэлөө һаань, үмдэгүй үлэжэ болохо байна гэжэ хэлэмээр. **(Зал соо шэмээтэй болоно).**

«Яхромский» совхоз овощ таридаг ажахы. 1115 гектар овощ тэрэ таридаг байна. Эды шэнээн овощ мүн Москва шадарай «Большевик» совхоз таридаг юм. Тэрэнэй директорээр нүхэр Гольцев хүдэлнэ. Эдэ хоёр ажахынууд нуга газарта оршодог, овощ ургуулха адли эрхэ байдалтай юм.

Эдэ хоёр ажахын центнер овощой өөрынь үнэ сэнгые сасуулаад үзэе. «Большевик» совхоздо центнер овощой үнэ сэн — 1 түхэриг 29 мүнгэн, РСФСР-эй Хүдөө ажахын министерствын «Яхромский» совхоздо — 2 түхэриг 45 мүнгэн. «Большевик» совхоздо орой ургадаг капустын өөрынь үнэ сэн 51 мүнгэн, «Яхромский» совхоздо — 1 түхэриг 73 мүнгэн: столовын свёкло: «Большевик» совхоздо—1 түхэриг 99 мүнгэн, «Яхромский» совхоздо — 3 түхэриг 40 мүнгэн.

«Большевик» совхоз миллион түхэригэй олзо оруулаа, харин «Яхромский» совхоз — 538 түхэригэй гарза хээ. Гэхэ зуура, Хүдөө ажахын министерствын Яхромада ошохын урда тээ энэ совхоз олзо үгэдэг һэн. **(Зал соо хүхюун шэмээ гарана).**

Хэрбээ хүдөө ажахын министр нэгэ совхоздо гурим байгуулжа шадахагүй һаа, республикын хэмжээндэ хайшан гээд наукые хүтэлбэрилжэ шадаха гээшэб?

СССР-эй Хүдөө ажахын министерствын бааза болохо «Михайловский» совхозые абаад үзэе. 1962 ондо совхоз иимэ ургаса абаа: ороо һо таряа — гектарай 9,9 центнер, горох—6,7, тэжээлэй бобы — 7.4, хартаабха—41, овощ—52, саахарай свёкло — 65 центнер.

Ургаса багаар абажа, министерствын «Михайловский», «Вороново» совхозууд малаа тэжээлээр хангахын тула бусад ажахынууд болон областьнуудһаа 329 тонно һолоомо, 1689 тонно комбинированнэ тэжээл, 329 тонно отруби, жмых асараа. Бүхыдөө 155 мянган түхэригэй тэжээл асарагдаа. Нүхэдүүд, иимэ ажахын жэшээ дээрэһээ Союзай министерство эрдэм наукын, түрүү дүй дүршэлэй туйлалтануудые нэбтэрүүлхэ гэжэ бэлэдхэжэ байгаа. Тэндэ докторнуудшье, кандидадуудшье, мүн өөрөө министршье хүдэлжэ байгаа. Энэ ажахыда иимэ баазые үндэһэ баримталан эрдэмтэд, мэргэжэлтэд болон практигуудые суглуулжа, ажахыгаа хайшан гэжэ эрхилхэб гэжэ харуулхаяа бэлдэжэ байһан юм. Гектарай 40 центнер хартаабха суглуулдаг энэ ажахыда министр юу харуулхань гээшэб? **(Зал соо шэмээтэй болоно).** Иимэ хүтэлбэридэ хэн хүндэтэйгөөр хандахаб? Хэншье хандахагүй.

Нүхэд министрнүүд. Липецкэ областиин «Петровский» совхозые танда жэшээ болгон харуулха хүсэлтэйб. Энэ совхозые нүхэр Воловченко Иван Платонович арбан хоёр жэлдэ хүтэлбэрилнэ. Һаяхан нүхэр Воловченко ССР Союзай хүдөө ажахын министрээр баталагдаа. **(Альга ташалга).**

Совхоз 10 мянган гектар хахалагдадаг газартай. 1962 ондо энэ талмай дээрэнь иимэ ургамалнууд таригдаа һэн:

намарай шэниисэ	—1.058	гектар
хара таряан	— 642	»
ешмээн	—2.477	»
просо	— 400	»
горох	— 320	»
саахарай свёкло	— 355	»
саахарай свёклын үрэһэ	— 760	»
тэжээлдэ орохо		
саахарай свёкло	— 140	»
силостэ орохо кукуруза	—1,293	»

олон жэлэй ногоон — 545 гектар гэхэ гү, али 5 процент.
нэгэ жэлэй ногоон — 388 гектар гэхэ гү, али 4 процент.

1961 ондо олон жэлэй ногоонууд 890 гектарта, нэгэ жэлэй ногоонууд 1.075 гектарта таригдаа һэн.

Тус совхоздо бүхы ургамалнуудай үндэр баян ургаса абтаа. Гектар бүхэнһөө 28,2 центнер ороо һо таряан, тэрэ тоодо: шэниисэ—26,2, хара таряан—17,8, ешмээн—29,4, просо—23,8, горох—42,1, саахарай свёкло (фабричнэ)—270, саахарай свёклын үрэһэ—20 центнер, силостэ орохо кукуруза—418, малай тэжээлдэ орохо саахарай свёкло—230 центнер гектарһаа хуряагдаһан байха юм. Энэ ажахы 1960 ондо 661 мянган түхэригэй, 1961 ондо—699 мянган, 1962 ондо—743 мянган түхэригэй ашаг олзо үгөө һэн.

Нүхэр Воловченкын хүтэлбэрилһэн совхоз Хүдөө ажахын министерствын туршалгын совхозууд шэнги тиимэ ехэ арга боломжонуудтай байгаагүй гэжэ таанар өөһэдөө мэдэнэ ха юмта даа. Нэгэл иимэ ушар абажа харуулһууб. «Яхромский» совхоздо 4.500 тонно минеральна үтэгжүүлгэ гэхэ гү, али хахалагдадаг газарай гектар бүхэндэ 6,5 центнер үгтэһэн байна. Харин «Петровский» совхоз хахалагдадаг газарай гектар бүхэндэ 1,7 центнер үтэгжүүлгэ абаһан байгаа. Заримдаа хүтэлбэрилэгшэд: «Намда үгэгты, үгэгты, тиигээ һаатнай би танда үгэхэб» гэдэг. Тиигээд «Яхромский», «Михайловский» совхозуудта үтэгжүүлгэ үгтэһэн байгаа. Теэд юун абтаа гээшэб? Юуншье абтаагүй, алга! **(Зал соо шэмээтэй болоно).** Юумэ үгэхэһөө гадна, мүн ямар хүнүүдтэ үгэхэеэ мэдэхэ хэрэгтэй.

Нүхэр Воловченкодо гектарай 1,7 центнер үтэгжүүлгэ үгэхэдэ, харюудань тэрэ ехэ юумэ үгөө. Харин бусадта гектарай 6,5 центнер үтэгжүүлгэ үгтөө. Теэд ямар юумэн абтааб? Гарзада орогдоо. Үйлэдбэриие мэдэдэг, эрдэм наука мэдэдэг хүнүүдые, хооһоор шашалдаад, захираад зандараад байдаг хүнүүдые бэшэ, харин үйлэдбэри шадамараар эмхидхэдэг хүнүүдые хүтэлбэрилэгшөөр шууд дэбжүүлэн табиха хэрэгтэй. **(Альга ташалган).**

Мүн нэгэ иимэ жэшээ һанагдана. Курганска областиин Понькинеко МТС-эй директор нүхэр Ефремов Григорий Михайлович энэ ендэр дээрэһээ арбаад жэлэй саада тээ үгэ хэлээ һэн. Нүхэр Ефремов МТС-эйнгээ коллективэй гайхамшагта ажал хэрэг тушаа хөөрөө бэлэй. Он жэл үнгэржэ, МТС-нь шэнэдхэн хубилгагдаад, нүхэр Ефремов «Красная Звезда» совхозой директорээр хүдэлмэрилхэеэ ошоһон байгаа. Тиин мүнөө хараад үзыт, тэрэ совхозойхид ямар ехэ амжалта туйлаа гээшэб.

Тус совхозой таряалангай газар бүхы дээрээ 14.738 мянган гектар болоно. Ороо һо таряанай ургаса табан жэл соо дунда жэшээгээр гектарай 16,5 центнер байһан, тэрэ тоодо 1962 ондо шэниисын ургаса—3 мянган гектар талмай дээрэ гектарай 17 центнер, ешмээнэй ургаса—3,2 мянган гектар талмай дээрэ 15,2 центнер,горохой ургаса—451 гектар талмай дээрэ 17,9 центнер, ороо һотой хүсы—1.056 гектар талмай дээрэ 15,8 центнер байһан юм. Хэрбээ 1957 ондо ниитэ дээрээ 47 мянган центнер ороо һо таряан хуряагдаһан байгаа һаа, 1962 ондо 163 мянган центнер байгаа.

1962 ондо совхозой коллектив мяха абаха түрүүшынгээ зорилго дүүргэжэ—хахалагдадаг газарай 100 гектар бүридэ 75,2 центнер, бусад газарай 100 гектар бүридэ 16 центнер годод мяха абанхай. Иимэ ехэ мяха өөһэдынгөө бэлдэһэн тэжээлээр тэдэнэй абаһыень тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Нүхэдүүд, эгээл иимэ хүнүүд, иимэ хүтэлбэрилэгшэд хадаа замай залууршад мүн, тэдэнэр хүдөө ажахын үйлэдбэриин бүхы хүдэлмэрилэгшэдтэ үльгэр жэшээ болоно.

«Союзсельхозтехникэ» тухай хэдэн үгэ хэлэхэ һанаатайб. Энээнэй хүдэлмэриие колхозууд болон совхозуудай ажал хүдэлмэриин эсэсэй үрэ дүнгүүдтэй холбохо шухала. «Сельхозтехникын» хүдэлмэрилэгшэдэй хэһэн ажалай түлөө түлэхэдөө, тус хүдэлмэрилэгшэдэй хангадаг ажахынуудтахи ургасые, малайнь ашаг шэмые, трактор, комбайн болон бусад машинануудай бүтээсые хараадаа абажа, ажалайнь түлөө түлэхэ хэрэгтэй. (Альга ташалган). Нүхэдүүд, иимэ дурадхалнууд тус зүблөөн дээрэ хэлэгдэһэн үгэнүүдтэшье, манай хэблэлдэшье хэлэгдээ һэн. Энэ тон зүйтэй дурадхалнууд байна.

Одесскэ областиин «Сельхозтехникын» Цебриковско отделениин хүдэлмэрилэгшэдэй үүсхэлые дэмжэмээр юм. Эдэнэр 11 колхозой машина зэмсэгые техническэ талаарнь комплексноор хангаха гэһэн шиидхэбэри абаад, мүнөө тэдэ өөһэдынгөө хүсөөр техническэ харууһа, заһабарилга хэжэ байдаг. Энэнь һайн үрэ дүн харуулна. 1961 онтой сасуулбал, запчастьнуудта гаргашалдаг колхозуудай гаргашанууд 106 мянган түхэригөөр гү, али 30 процентээр бага болонхой. Машина техникэнь улам бүтэсэтэйгөөр хэрэглэгдэнэ.

Белорусскэ ССР-эй «Сельхозтехникын» Копыльскэ отделениин, мүн Омско областиин зарим отделениинуудай хүдэлмэриин баһал иимэ дүй дүршэл тухай намда хөөрэһэн юм. Энэ дүй дүршэлые шудалжа үзэхэ хэрэгтэй. Энэнь ямар үлүү һайн юумэ үгэнэб? «Сельхозтехникын» мастерскойнуудта поточно-узловой аргаар заһабарилгые бүри һайнаар эмхидхэжэ болохо, гарһаа гараһан частьнуудые түргэн һэлгэхын тула һэлгэжэ байха агрегадуудтай ба узелнуудтай байха арга олгохо юм. Тиихэ зуура, бүри олон машинанууд ажалладаг болохо, заһабарилга улам һайн шанартай болохо байна. Шанарынь һайн байгаа һаа, машинанууд заһабарилгын һүүлээр удаан саг соо хүдэлмэрилхэ байна бшуу. Эдэ бүгэдые эмхидхэлэйнь талаар һайса бодожо үзөөд, түрүү дүй дүршэлые дэлгэрүүлхэ хэрэгтэй.

Шэнэ газарта болоод холын бусад районуудта ехэ абасатай машина техникэ үргэнөөр хэрэглэхэ ёһотой. Ехэ абасатай жаткануудые хэрэглэхэдэ тон ашагтай байһаниинь дүй дүршэл дээрэһээ харагдаа. Жаткын арба метр үргэн мүр гаргахада, ажалай бүтээсэ хоёр дахин ехэ болоно. Мүнөө жэл агар газар ашагладаг районуудта ургаса таряагаа ехэ абасатай жаткануудаар заатагүй хуряаха арга боломжо бии юм. Ехэ абасатай жаткануудые шэнэ газар ашагладаг районуудта түрүүшынхеэ харааб. Энэ ушарта ажалай бүтээсын али ехээр дээшэлдэгыень таанар ойлгоно ёһотойт! Ороо һо таряа хуряалгада хоёр дахин үсөөн хүдэлмэрилэгшэд ажаллаха болоно.

Энэ хэрэгэй гол шухала зүйлынь гэхэдэ, тиимэ машина техникэ бүтэдэг болохо, тэрээндэ хүнүүдые һургаха, ехэ абасатай жаткануудые ашаглан хэрэглэхын тула һайнаар бэлдэхэ шухала.

Фермэнүүдые оньһожоруулхадаа бидэнэр «карусель» түхэлэй һаадаг түхеэрэлгэнүүдые бүри үргэнөөр хэрэглэхэ ёһотойбди. Һүүлэй үедэ хэдэ хэдэн томо ажахынуудта тиимэ механизмууд бүтээгдэжэ байна. Омско областиин «Красный Октябрь» ба «Ермак» совхозуудта үнеэ һаадаг «карусель» гэжэ түхеэрэлгээр (16 станок дээрэ) час соо 115—137 үнеэ һаана. Запорожско областиин «Каменка» болон XX партсъездын нэрэмжэтэ совхозууд 22 станогтой «карусель» гэжэ түхеэрэлгэнүүдые тогтоонхой юм. Тэндэ час соо 163—178 үнеэ һаана.

«Карусель» гэжэ түхеэрэлгые ехэ удха шанартай байһые бүтээсэ тухай зарим тэдэы баримтануудые зэргэсүүлэн харуулаябди:

	«карусель»	«ёлочко»
Станогуудай тоо	16	16
Час соо хэды үнеэ һаанаб	160	60
Нэгэ һаалишанда хэды үнеэн хүртэнэб	53	30
Хэды шэнээн түмэр гаргашалагданаб (час соо нэгэ үнеэндэ) килограммаар		

«Карусель» гэжэ түхеэрэлгын ехэ удха шанартай байһые хараадаа абажа, КПСС-эй ЦК үнеэ һаадаг улэмжэ һайн түхеэрэлгэ бии болгохо конкурс үнгэргэжэ, эгээн ашагтай һайн түхеэрэлгыень шэлэн, үйлэдбэрилхэ хэрэг эмхидхэхэ тухай нэгэтэ «Союзсельхозтехникэ» гэжэ нэгэдэлдэ даалгаһан юм. «Союзсельхозтехникын» тиихэ үеын хүтэлбэрилэгшэд энэ даалгабарида харюусалгагүйгөөр хандажа, «карусель» бүтээлгэдэ бэлэн болоогүй байшоо гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Госплан оройдоол 1.500 «карусель» хэхэ захил предприятинуудта үгөөд байна.

Теэд шэнэ юумэ мэдэрхэ гээшэмнай алим, ажалай бүтээсэ дээшэлүүлхэеэ оролдохо гээшэмнай алим?

Омско областиин «Красный Октябрь» совхозой гагнуурша дархан нүхэр И. М. Ленский тухай очерк нэгэтэ киножурнал соо хараа һэм. Тэрэ нүхэр барагтай һайн түхэлэй «карусель» бүтээһэн байна. Тэрэнь гаргаша багатай ба тэрээниие бүтээлгэдэ нилээд бага түмэр хэрэглэгдэдэг.

Заримдаа инженер юумэ зохёогоод, тэрэнээ һайса мэдэнгүй, алдуу гаргана. Харин колхоз, совхоздо ходоодоо хүдэлмэрилжэ байдаг гагнуурша дархан юу хэхэеэ һайса хаража, мэдэжэ байна. Энэ гагнуурша дархан гаргаша багатай машина зохёогоо, тэрэнэй «карусель» мэргэжэлтэдэй зохёогшоһоо дутуугүй гэхээр байна. Иимэ бүтээмжэнүүдтэ анхаралаа табимаар гээшэ ха.

Колхозуудые томодхохо асуудал тушаа хэдэн ажаглалтануудые хэлэхэ хүсэлтэйб. Нэгэ хэдэн жэлэй саада тээ Московско болон бусад областьнуудай партийна организацинууд жэжэ колхозуудые томодхохо тушаа мэдээжэ хүдэлмэри хэһэн байна. Иимэ хэмжээ ябуулга шухала хэрэгтэй байгаа. Тэрэ үедэ Московско областиин олохон колхозууд, жэшээнь, 100—200 гектархан газартай, оройдоол хэдэн арбаад толгой малтай байгаа. Колхозуудые томодхоходо, газар уһаяа, машина техникэеэ бүри һайнаар хэрэглэхэ, ажахыгаа улэмжэ ашагтайгаар эрхилхэ арга олдоо һэн.

Зүгөөр, колхозуудые томодхоходоо, парти тэдэниие хэтэрхы томонууд болгожорхихогүй гэжэ урид һануулаа һэн. Тийхэ зуураа, томодхогдоһон колхозууд һайнаар хүтэлбэрилэгдэдэг ажахынууд болохо ёһотой гэжэ хараадаа абаха зэргэтэй байгаа.

Колхозуудай ехэ багань тус районой тодорхой эрхэ байдалһаа болодог. Жэшээнь, Московско областиин томодхогдоһон колхозуудые жэжэ колхозуудтай сасуулхада, иимэ болоһон юм:

	1950 оной январиин 1-дэ иимэ байгаа	Томодхогдоһоной һүүлээр иимэ болоо
Колхозуудай тоо	6,069	1.419
Нэгэ колхоз ниитэдээ эды шэнээн газартай байгаа	345 га	1.475 га
тэрэ тоодо хахалагдадаг газарынь	196	836
Колхозой үрхэтэ айлнууд	42	164
Һуурин газарнууд	1	4
Ажал хэжэ шадаха колхознигууд	67	249

Московско областиин эрхэ байдалые хараада абажа, эндэхи колхоздо хахалагдадаг 800—900 гектар газартай, 4-5 һуурин газарнуудтай байбал, эгээл таарамжатай гэжэ тодорхойлогдоһон байна.

Иимэ ажахынуудые амжалтатайгаар хүтэлбэрилжэ болохо юм. Московско область гээшэмнай тэндэ хэдэ мянган километр тэгшэ таляан газарай нэмжыжэ байдаг Волго шадарай гү, али Украинын талануудтай адли бэшэ, энэмнай Целиннэ хизаартай адли бэшэ: Подмосковье гээшэмнай ой модон, нуга, намаг газар гэжэ хараадаа абаха ёһотой. Тиимэһээ эндэ тон томо колхозууд байгаад, харин хахалагдадаг газарынь оройдоол 900—1000 гектар байжа болохо юм. Тиихэ зуура, һуурин газарнуудынь дан тарүү юм. Тиимэ ажахынуудые хүтэлбэрилхэнь угаа бэрхэтэй. Гэбэшье, Московско областиин хүтэлбэрилэгшэд 1960 оной хабар томо совхозуудые байгуулха ябадалаар дангаа дашууриһан байна. Тэдэнэр 8—10 мянган гектар ба энээнһээшье дээшэ хахалагдадаг газартай ажахынуудые байгуулжа эхилээ һэн. Тиимэ совхозуудта 40—50 һуурин газарнууд нэгэдүүлэгдэдэг бэлэй. Үнэн дээрээ болоходоо, хүтэлбэрилэгдэмөөр бэшэ томо ажахынуудые байгуулжархёо бшуу.

Хэдэн жэшээ харуулхамни.

	Нэгэ совхозой һуурин газарнуудай тоо	Хахалагдадаг газарынь
Волоколамска управлениин XXII партсъездын нэрэмжэтэ совхоз	54	9.526 гектар
Солнечногорско управлениин «Дружба» совхоз	63	8.273 —
Можайска управлениин «Власть Советов» совхоз	57	8.818 —
«Уваровский» №2 совхоз	53	8.536 —
Волоколамска управлениин «Теряевский» совхоз	56	7.603 —
Мытищинскэ управлениин «Победа» совхоз	56	7.979 —
Можайска управлениин «Рузский» совхоз	53	7.213 —
Ленинскэ управлениин «Чепелевскэ» совхоз	56	7.725 гектар

Иимэ жэшээнүүдые олоор харуулжа болохо байна.

50—60 һуурин газарнуудай нэгэдүүлэгдэһэн совхозые хайшан гээд хүтэлбэрилэлтэй гээшэб?—гэжэ асуугдаха байна. Тиимэ бодомжогүй ябадал хэн гаргаа гээшэб?

Эдэнэй олонхинь ажахыгаа ашаг олзогүйгөөр эрхилнэ, гарзада оруул-

Түгэсхэлынь 4-дэхи нюурта

Нүхэр Н. С. Хрущевой хэлэһэн үг…

(Эхиниинь 3-дахи нюурта)

на. Энэньшье ойлгосотой. Энэ хадаа хэрэг ажалдаа харюусалгагүйгөөр хандаһан ушар болоно. Саашадаа ажахыгаа иимээр эрхилжэ болохогүй.

Мүнөө юу хэхэ хэрэгтэйб? Болохо газартань дан томо ажахынуудые дахин жэжэ болгохо ёһотой гээшэ ха. **(Альга ташалган).** Тиигэжэ болохогүй газартань үйлэдбэриие отделени отделенинүүдтэнь хүтэлбэрилгын эмхидхэлэй бүри бодомжотой һайн арга олохо хэрэгтэй

Хэдэн арбаад һуурин газарнуудтай, хүтэлбэрилхэдэ хүшэр тиимэ ажахынуудта хиналтагүй ябадалай, эрхээ хэтэрүүлхэ элдэб ушарнуудай бии болохо ябадал гарана. Совхозой мүнөө үеын хүдэлмэришэн колхозник ябаһан хүн гээшэ. Тэрэ өөрын гэртэй, огородтой байгаа. Тэрэ мүнөө үнеэтэй болоод, тэрээнээ совхозой үбһэ тэжээлээр тэжээнэ. Заримдаа иимэ ушар гарана. Совхозой малай эдихэ юумээр дутажа байхадань, харин совхозой хүдэлмэришэд өөһэдынгөө үхэр малые совхозой үбһэ тэжээлээр эдеэлүүлжэ байдаг. Энэнь ниитын үйлэдбэридэ гарза гай хэнэ. Совет засагай бүри түрүүшын жэлнүүдтэ В. И. Ленин совхозуудай хүдэлмэришэд өөһэдын малтай ябашье байха ёһогүй гэжэ хэлэдэг һэн. Энэ заабариинь бидэ һанажа ябаха ёһотойбди.

Өөрынгөө малтай байхада, хүдэлмэришэн, илангаяа эхэнэрнүүд, сагаа ехээр барана, энэнь баһал үйлэдбэридэ муугаар нүлөөлнэ.

Коммунистнууд гээгдэнги үзэл бодолтониие дахаад лэ ябаха ёһогүй. Тэдэнэр совхозуудай хүдэлмэришэдтэ эдэ асуудалнуудые бодомжотойгоор тайлбарилжа үгэхэ зэргэтэй. Нүхэр И. П. Воловченкын директор байһан Липецкэ областиин «Петровский» совхозой хүдэлмэришэд өөһэдын малгүй һэм гэжэ тэрэ хэлээ һэн. Теэд эндэхи хүдэлмэришэн бүхэн өөрынгөө гэр бүлынхидтэ, хүүгэдтэ һү, мяха совхозһоо абаха аргатай байгаа. Одоол энэмнай ажал хэрэгые бодомжотойгоор эмхидхэһэн ябадал болоно! **(Альга ташалган).**

Совхозуудай хүтэлбэрилэгшэд, партийна организацинууд хүдэлмэришэдые һү, овощоор хангаха тухай һаналаа табиха зэргэтэй. Совхозой ниитын огородуудые бии болгохо, һайн һайн столовонуудые эмхидхэхэ, эдеэ хоолой зүйлнүүдые өөрынь үнэ сэнгээр худалдаха хэрэгтэй. Нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, совхозуудай хүдэлмэришэдые хангаха арга боломжонууд ехэ байна. Хэрбээ совхозой директорэй, партийна болон профсоюзна организацинуудай эдэ арга боломжонуудаа зүбөөр хэрэглээ һаа, хүдэлмэришэд энээниие сэгнэхэ байха. Тиигээ һаа, совхозой хүдэлмэришэд өөһэдынгөө малтай байха гэжэ оролдохогүй һэн. Харин мяха, һү худалдажа, хонжоо наймаа хэхын тула мал барижа байдаг хүнүүдтэй тэмсэл ябуулха хэрэгтэй.

Саахарай свёклын үрэһэ тариха тухай хэдэн үгэ хэлэебди. Хэдэн арбаад жэлэй туршада свёклын үрэһэ тарилга саахарай заводуудые тойроод лэ эрхилэгдэдэг бэлэй. Иимэ системэ Украинада мүнөөшье бии юм: совхоз—завод—трест гээд, харин Россин Федерацида энэ системые эбдэһэн байна. Эндэ трестнүүдые үгы болгожо, харин үрэһэ таридаг совхозуудые үйлэдбэриин управленинүүдтэ дамжуулан үгэжэрхёо. Совхозуудые тусхай мэргэжэлтэй болгохо ябадал эбдэгдэжэ, тэрээнэй эсэстэ тус республика дотор колхозуудые болон совхозуудые саахарай свёклын һайн шанартай үрэһөөр хангаха хэрэг аюулда оруулагдаһан байна.

1962 ондо саахарай свёклын үрэһэнэй ургаса Украинада гектарһаа 14,8 центнер хуряагдаа һэн. Харин Россин Федераци дотор гектарһаа оройдоол 10,8 центнер суглуулагдаа. Краснодарска хизаарта 1960 ондо гектарһаа 10,6 центнер, 1961 ондо—8,4, 1962—7,1 центнер свёклын үрэһэн абтаа бэлэй.

Россин Федерацида саахарай свёклын үрэһэнэй ажахы тушаа буруугаар хандаһан дээрэһээ юун болооб гэхэдэ, тус республика 1962 ондо энэ ургамалай 150 мянган центнер, 1963 ондо 138 мянган центнер үрэһэ ондоо тээһээ асарха баатай болоо. Саахарай свёклын үрэһэ ургуулха таарамжатай һайн арга боломжотой байгаад, шухала хэрэгтэй үрэһэгүй һууха гээшэ гутамшаг ябадал болонол, нүхэдүүд!

Үрэһэнэй ажахы һайнаар эрхилдэг Украинын олохон совхозууд саахарай свёклын үрэһэ һайнаар ургуулжа абадаг байна. Жэшээлхэдэ, Тернопольско областиин «Подолие» совхоз гектар бүриин 26 центнер, Черкасска областиин «Жашковский» совхоз — 24 центнер, Кировоградска областиин «Новоукраинский» совхоз—23,1 центнер, Сумской областиин «Терновский» совхоз 23 центнер саахарай свёклын үрэһэ ургуулжа абаа. Манда саахарай свёклын ехэ үрэһэн хэрэгтэй. Колхозууд, совхозууд энэ ургамалые фабрикада буйлуулхын, мүн малай тэжээл болгохын тула бүри ехээр тариха ёһотой. Тиимэһээ саахарай свёклын үрэһэнэй ажахы эрхилдэг һайн гуримые һэргээн дэлгэрүүлхэ шухала. **(Альга ташалган).**

Городууд шадар овощ ургуулдаг ба һү һаалиин совхозуудые эмхидхэхэ асуудалда үшөө дахин танай анхарал хандуулнаб. Манай промышленна түб газарнуудай ажалшад овощ, хартаабхаар, һайн һүөөр дүүрэн хангагдаха ёһотой.

Соя гээшэ ехэл һайн ургамал юм. Энээниие Амар мүрэн шадархи нютагуудта ургуулхын тула ехэ юумэ хэһэн, партиин Амурска обкомой секретарь нүхэр П. И. Морозов тус ургамалай һайн шанар тухай эндэ хэлэбэ. һүүлэй үедэ энэ ургамалые Молдавида ургуулха оролдолго гаргажа байнхай. Тэрэшэлэн Хойто Кавказай, Украинын ба бусад хэдэн нютагуудай совхозууд болон колхозуудта соя ургуулха хүдэлмэри ябуулха шухала.

Энэ зүблөөн дээрэ Прасковья Андреевна Малинина үгэ хэлэхэдээ, өөрынгөө «12-дохи Октябрь» колхозой амжалтанууд тухай, ажахынгаа хүдэлмэрилэгшэдэй туйлаһан амжалтанууд тухай зохидоор хөөрэжэ үгөө.

Нүхэр Малинина костромской үүлтэрэй үхэрые ехээр магтаба. Гэхэ зуура, үүлтэр сэгнэдэг ойлгомжыень зарим тэды тододхохо хэрэгтэй байна. Костромской үүлтэрэй мал мяха ехэтэй, арһаниинь һайн, үнгэ зүһэнь һайхан байдаг гэжэ нүхэр Малинина хэлэнэ. Тиигэбэшье, мяхан арһан хоёр һү һаалиин үнеэнэй гол шухала юумэнь бэшэ ха юм. Иимэ үнеэнэй гол юумэнь юуб гэхэдэ, һүнэй гараса, тэрэнэйнь тоһолиг болоно. Үнеэнэй хүрин гү, соохор зүһэтэй, улаан гү, эреэн байһаниинь манда ямар хамаатайб, тоһолиг һү ехээр лэ үгөө һаа һайн ха юм. Харагша үнеэншье сагаан һү үгэдэг бэшэ аал. **(Зал соо энеэлдээн болоно).**

Нүхэр Малинина костромской үүлтэрэй мал тухай альбом намда үгөө. Тэрэ альбом соонь иигэжэ бэшээтэй байба: «Караваево» учхозой мал һүрэг ашаг шэмэ үгэлгын талаар онсо һайнда тоологдодог. һүүлэй арбан жэлэй турша соо энэ һүрэгэй үнеэн бүриһөө дунда жэшээгээр 3,8—3,9 процент тоһолигтой 5 мянган килограммһаа дээшэ һүн һаагдаа».

Энэнь юун тухай хэлэнэб? «Горки Ленинские» фермынхид мүн лэ үнеэн бүриһөө 5 мянган килограмм һү һаадаг, тиигээд тэрэнь 5 процент тоһолигтой байдаг лэ.

Хэрбээ энээниие тоһон болгожо сэгнэбэл, иимэшүү байха:

— «Горки Ленинские» фермын үнеэнэй 5 процент тоһолигтой 5 мянган килограмм һүнһөө 250 килограмм тоһон абтана;

— «Караваево» учхозой үнеэнэй 3,8—3,9 процент тоһолигтой 5 мянган килограмм һүнһөө 190—195 килограмм гэхэ гү, али 55—60 килограммаар бага тоһон абтана.

Хэрбээ эдэ бүгэдые мүнгэн олзодо оруулжа бодобол, «Горки Ленинские» фермын үнеэн «Караваево» учхозой үнеэнһээ 234—255 түхэригөөр ехэ олзо оруулдаг байһыень харана бэзэт.

Ажахынь юундэ үнеэдэй алаг эреэн үнгэ зүһэнһөө айгаад, үнеэн бүриин 255 түхэригэй сэнтэй 60 килограмм тоһо дутуу абаха ёһотой болоноб! **(Альга ташалган).**

Тиихэдээ, нүхэр Малинина, таниие нэгэ багаханаар дайраад абаба гээшэ хаб.

П. А. Малинина. Хамаагүй даа, Никита Сергеевич.

Н. С. Хрущев. Хамаагүй гэнэ гүт. Таниие колхозой һайн түрүүлэгшэ гэжэ би мэдэхэб. Энэ ушар танда туһа болохо, бүри һайнаар хүдэлхэ байхат. «Горки Ленинские» ошожо үзэхыетнай танда һанамжалаа һэм. Тэндэ ошооб гэжэ та хэлээ һэнта. Багсаахада, гол юумыень ойлгоогүй хат. Үшөө дахин ошожо үзэгты.

П. А. Малинина. Эрхэбэшэ ошохобди.

Н. С. Хрущев. Академик Т. Д. Лысенко үнеэдэй һүнэй тоһолигые ехэ болгохо асуудалаар олон дахин үгэ хэлэһэн байха. Энэнэй урда тээ, хэдэн жэлэй үедэ, зарим тэды туршаха шалгаха хэрэгтэй... гэжэ болгоомжотойшогоор хэлэдэг байгаа. Тэрэньшье зүб. Дүй дүршэл гээшэ удаа дараалан суглардаг, тиимэһээ тэрэ теоринь зүб болоно. Мүнөө нүхэр Лысенко өөрынгөө хүдэлмэри тухай сэхэ баталан хэлэбэ.

Нүхэдүүд, энэ асуудалые оролдосотой нэтэрүүгээр шэнжэлэн шиидхэхэ хэрэгтэй. һүнэй тоһолигые дээшэлүүлхэ гээшэ арадай ажахыда ехэ удха шанартай хэрэг болоно.

Ашаглагдаагүй нөөсэ арга боломжо манда ехэ бии. Талын нютагуудые, ээзгүй шахуу, ээзгүй тала дайдануудые абаад үзэе. Тэмээ үсхэхэ хэрэгтэ буруугаар хандадаг байгаабди гэжэ нёдондо жэл Туркменеэр ябахадаа хараа һэм. Энэмнай һү, арһа, эрхим зэргын нооһо үгэдэг тон шухала мал. Теэд тэмээн мүнөө үсөөн болошоо. Тэдэниие үлөөһэн газарта һайн үрэ туйлагдана. Туркмениин ССР-эй «Ербент» совхоз нэгэ бүхэнтэй эмэ тэмээнүүдһээ һаалгаха үе соонь 4 мянга үлүүтэй литр һү абадаг гэжэ хэблэлдэ бэшэһые уншаа һэм. Тэмээнэй һүн 4-5 процент тоһолиг байдаг. Энэнь муу гээшэ аал? **(Альга ташалган).**

Ээзгүй шахуу, ээзгүйшье тала дайдануудта хони үсхэжэ болохо байна. Ондоо малай тэндэ амидаржа шадахагүй байхадань, хонин үдэхэ аргатай. Хониной бирахагүй нютагуудта тэмээ үсхэжэ болохо. Харуүһа, тэжээл багаар эридэг энэ малые үсхэжэ, ашаг шэмыень абаха хэрэгтэй.

Энэ зүблөөн дээрэ үгэ хэлэһэн зарим нүхэд хүдөө ажахын асуудалнуудаар КПСС-эй ЦК-гай Президиумдэ минии бэшэһэн бэшэгүүдые дурдаба. Хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдые танилсуулхын тула тэдэ бэшэгүүдые хэблэлдэ тунхаглаха гэжэ хэлсэгдэнхэй. Тэдэ бэшэгүүд соо табигдаһан зарим асуудалнууд тушаа тоттожо хэлэхые хүсэхэ байнаб.

Ургаса дээшэлүүлхын түлөө тэмсэлдэ үтэгжүүлгын али тухай шухала байһаниинь элитэ. Үтэгжүүлгэ бүхы районуудта хэрэгтэй, гэбэшье, хара хүрьһэгүй газарта илангаяа шухала байна. Үтэгжүүлгэ хэрэглээгүй һаа, хүдөө ажахын үйлэдбэриие ехээр хүгжөөжэ шадагдахагүй гэжэ эндэ зүб хэлэбэд.

Партиин Центральна Комитет, Советскэ правительство химиин промышленностиие хүгжөөхэ хэрэгтэ ехэ анхарал хандуулдаг, минеральна үтэгжүүлгэ элбэгээр үйлэдбэрилэн гаргахын тула зохихо хэмжээ абадаг байна. Хүдөө ажахымнай үтэгжүүлгэ ба химическэ бусад зүйлнүүдые промышленностьһаа жэл бүри улам ехээр абадаг болохо.

Колхозууд, совхозуудта бии байһан юрын үтэгжүүлгэ ёһотой һайнаар ашаглаад, элдэб компостнуудые бэлдэхэ ябадал эмхидхээд байбал, бүри мүнөө жэлдэ ургасаяа нилээд дээшэлүүлжэ шадахабди. Колхоз, совхоз бүхэн үтэгжүүлгэ бэлдэхэ өөрын фабрикатай байха ёһотой. Ажахыдаа олон малтай байгаал һаа, тиимэ фабрика бии болгожо шадагдаха. Хүсэд хүрэхэ үтэгжүүлгэтэй болохын тула газарайнгаа 100 гектар бүридэ адагынь 25—30 үнеэтэй байха шухала.

Үнгэрэгшэ жэлдэ Курска областиин Калиновка тосхон ошоо һэмди. Тэндэхи полидо томо залаатай үндэр шэниисын ургажа байхые хаража, ехээр һайхашааһан байгаабди.

Тэндэ ябаха үеэрнай хүршэ тосхоной колхознигууд ерээ бэлэй.

— Энэ ямар шэниисэ гээшэб? гэжэ асуугаа һэм.

— Юу хэлэхэб даа, һайн лэ шэниисэ байна, теэд хэды шэнээн үтэгжүүлгэ тараагдаа гээшэб!

Гол үтэгжүүлгэнүүд манай фермэнүүдтэ бэлдэгдэдэг юм гэжэ Калиновкын колхозой хүтэлбэрилэгшэд хүршэнэртөө тайлбарилха ушартай болоо һэн. Калиновкынхид эдлүүриингээ газарай 100 гектар бүридэ 24 үнеэ баридаг. Энэ жэлдэ тэдэнэр таряалан дээрээ 50 мянган тонно наг.шэбхэ гаргахань. Иимэл даа үтэгжүүлгэнь.

Мал олон байхадаа наг шэбхэ ехээр бэлэдхэхэ арга олгоно, энээнһээ уламжалан газараа һайнаар үтэгжүүлхэ, ургаса ехээр абаха аргатай болоно. Гэхэтэй хамта, баян ургаса гээшэмнай мал олоор үдхэхэ арга олгодог ха юм даа.

Таряалангай ургасые дээшэлүүлээд, малай тэжээл элбэг ехээр бэлэдхээд лэ байбал, эдлүүриин газарай 100 гектар бүридэ хүртэдэг малай тоо толгойе олошоруулхын түлөө тэмсэл амжалтатайгаар ябуулагдаха. Эдлүүриин газарай 100 гектар бүридэ малай олоор хүртэдэг болобол, юрын үтэгжүүлгэнүүдые ехээр суглуулха, таряалангайнгаа ургасые улам дээшэлүүлхэ арга олгохо бшуу.

Үйлэдбэриин управленинүүдэй, колхозууд болон совхозуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ эрилтэ ехээр табиха, үнеэдэй, мүн бүхы үхэр малай тоо толгойе түргөөр олошоруулха зорилго шиидхэлгэдэ, ашаг шэмыень бүри ехэ болгохо асуудалда тэдэ хүтэлбэрилэгшэдэй оролдолго хүсэлэлые гаргуулха шухала.

Эдлүүриин газарай 100 гектар бүридэ хүртэдэг үнеэдэй тоо толгойн талаар хэдэн жэлэй туршада олохон областьнуудай нэгэл һууридаа ухарилдажа байһаниинь тон тэсэшэгүй ябадал болоно. Рязанска областиие жэшээ болгон абаад үзэе. Энэ областиин колхозууд эдлүүриин газарай 100 гектар бүридэ хэды үнеэтэй байнаб? Энээн тушаа иимэ тоонуудые дурдажа болохо:

1960 ондо — 5,1
1961 ондо — 5,2
1962 ондо — 5,9

Теэд, ганса эдэнэй иимэ бэшэ байһаниинь гэмшэлтэй. 1962 ондо Вологодско областиин колхозууд, совхозуудай эдлүүриин газарай 100 гектар бүридэ 8,3 толгой үнеэд, Новгородско — 8,4, Псковско — 7,7, Брянска — 7,7, Калининска —7,9, Костромской — 7,1, Смоленскэ — 8, Тульска — 7,1, Кировскэ — 4,8 толгой үнеэд хүртэһэн байна.

100 гектар бүридэ хүртэдэг үнеэдэй тоо, һүнэй хэмжээн— колхоз болон совхозой хүдэлмэриин тон шухала дүн, газар таряалангай ба мал ажалай культурын гэршэ болоно.

Россин Федерациин, Белоруссиин ба Прибалтийска республикануудай баруун хойто областьнуудтахи хүдөө ажахые тусхай шэглэл мэргэжэлтэй болгохо тухай хэдэн дурадхал оруулхые хүсэнэб.

Эндэхи хүдөө ажахын хүгжэхэ шэглэлые эрид хубилгаха, мал ажал ехээр хүгжөөжэ, эдэ олон нютагуудые һү-мяханай мал ажалтай зоно болгохо хэрэгтэй гэһэн һанамжа намда бии. Эндэ һү-мяханай мал ажал, гахай, шубуу, гол түлэб уһанай шубуу, амжалтатайгаар үдхэжэ оолохо байна.

Тиихын тулада эдэ нютагуудай товарна оро̄һыень худалдан абахаяа болихо, малай тэжээл ехээр бэлэдхэлгэдэ колхозууд, совхозуудайнь анхарал оролдолгые хандуулха хэрэгтэй гээшэ ха.

Энэ зоньн газарые бүри һайнаар ашаглаха, эндэхи ажахые тон зүб шэглэлтэйгээр хүгжөөхэ асуудалда тэхэрихые шухалада тоолоһон ушар юуб? Эдэ районуудта тон таарахаар тэжээлэй ургамалнуудые — кукуруза, горох, саахарай свёкло, люпин, бобы гэдэгүүдые — һүүлэй жэлнүүдтэ олоһон байнабди, эдэмнай хүдөө ажахые хүгжөөхэ бүри ехэ арга боломжо олгоно. Энэ зонодо саахарай свёкло һайнаар ургадаг. Нүхэр Житков директортэй Москва шадархи совхозоор үнгэрөөшэ намар ябаа һэм. Энэ совхоз гектар бүриин 293 центнер саахарай свёкло абаһан байна. Харин «Горки Ленинские» гэжэ ажахын участогуудай нэгэндэ шабарлиг хүрьһэтэй газарай гектар бүриһөө 523 центнер саахарай свёкло ургуулжа абаһан байгаа.

Мүнөө манай хүдэлмэрилэгшэд гартаа карандаш бариад, элдэб ургамалнуудые шэнжэлжэ, сэгнэлтэ үгэдэг, ямар ургамал гектар бүриһөө тэжээлэй олон единицэ үгэнэб гэжэ сасуулан үзэдэг болоһые харуулһан тодорхой бодомжонууд зүблөөн дээрэ үгэ хэлэһэн хүнүүдэй мэдээсэлнүүд соо дурдагдахыень дуулажа һуухада аятай байба. Эдэ бодомжонуудтай зохилдуулан, эгээн ашаг үрэ ехэтэй ургамалнуудые ажахынуудта шэлэн тариха шухала.

Энэ зоньн зарим областьнуудай хэды шэнээн оро̄һо таряа гүрэндөө худалдаһыень харагты.

1962 ондо гүрэндөө хэды шэнээн таряа худалдааб гэбэл: Вологодско область—647 мянган пүүд, Ленинградска—195 мянган, Новгородско — 561 мянган, Псковско—926 мянган, Костромской — 981 мянган, Смоленскэ — … мянган, Владимирска — 2 миллион 16 м… 1 миллион 416 мянган пүүд.

Тус зоньн совхозуудай центнер таряа… Вологодско областиин — 19 түхэриг 2… градска — 20 түхэриг 90 мүнгэтэ, Новго… риг 50 мүнгэтэ, Псковско — 18 түхэри… Гэхэ зуура, Ростовско область 193 милли… дэ худалдаа. Энэ областиин совхозуудта… өөрынь үнэ 1 түхэриг 80 мүнгэтэ болоһо…

Хара хүрьһэгүй зоньн областьнууд … оро̄һо таряанай орондо зохихо хэмжээтэй… худалдаха ёһотой. Тиигэжэ хэдэхэн жэлэй… һан байгаабди, тиихэ сагта энэ хэрэг ёһ… хэгдээгүй юм. Тэрээн дээрэһээ юун болооб… ластьнуудые оро̄һо таряа худалдалгаһа… тэдэнэр оро̄һото ургамалнуудые тарихаа б… таридаг болоһон байгаа. Тиигэһэнэйнь тү… болон областьнуудай хүтэлбэрилэгшэдые … һанана бэзэт. Мүнөө ухаансараар хүдэлхэ… нанаб; таряа худалдахаар түсэблэхэ хэр… тэрэ таряагаа мал ажалай продуктнууд… болохо; оро̄һо таряанай орондо мал ажал… бэлэдхэхэ хэрэгтэй. Тиигэбэл, ашагтай ба…

Хартаабха ургуулха тухай хэдэн ажагла… Московско областьдо хартаабхаяа муу у… Москва шадар тариглдаг хартаабхын зари… Рязанска, Орловско, Курска ба бусад зар… уларилаар үлүү һайн районуудта таридаг… гээшэ ха. Тэрэниие ямар совхозууд, колхо… тодорхойлхо хэрэгтэй. Хартаабха ургуу… талаараа ашагтай туһатай юм. Гектар б… центнер хартаабха абаад, хожомынь шэни… бүриин 25—30 центнер ургаса абажа боло… таабха хуушан паар дээрэ һайнаар ургажа… нииие июниин һүүлдэ, июлиин эхеэр хуряа… ковско областиин түрүү ажахынуудта эртэ… гектар бүриин 150 центнер ургаса үгэдэг… таабха хуряажа абаад, намарай шэниисэ та… са абаха байна бшуу. Городуудта хэрэглэх… нартай хартаабха ургуулха хэрэгтэй. Ти… үтэгжүүлгэ ехээр хэрэглэхэ шухала. Харт… таа минеральна үтэгжүүлгэнүүдыешье тар… гөөр хадагаламжада байха үедэнь хартааб… хаахаар бэшэ үтэгжүүлгэнүүдые таараха … рааха болотдоно.

Элдэб зононуудай эрхэ байдалые шэнжал… риин управленинүүд, областной ба респу… зацинууд хамтын оролдолго гаргажа, элдэб … хынуудые тусхай шэглэл мэргэжэлтэй болго… оруулыт, нүхэдүүд.

* * *

Хүндэтэ нүхэдүүд!

Танай зүблөөн хүдэлмэреэ дүүргэнтэжэ… лэй хүдэлмэри мүнөө үеын гол шухала зүйл… дахин онсолон тэмдэглэхые хүсэнэб. Таанад … шэлтэй болоод, колхозууд, совхозуудтаа б… Юрэнхы уряагаар хизаарлангүй, колхозууд… гадануул болон фермэнүүдтэ ошожо, үйлэд… тон шухала зорилгонуудые шиидхыт.

Тарилгадаа бэлдэхэ, колхозууд, совхозууд… дэлмэриие эмхитэй һайнаар ябуулжа дүүр… гол шухала зорилгонуудай нэгэн болоно. М… таряа, малай тэжээл бүри ехээр ургуулан… лон, тарилгынгаа талмайн хубааралые ү… үзыт.

Хүдөө ажахын продуктнуудые элбэг ехээ… лоһон колхозууд, совхозууд үйлэдбэриин у… бии гэжэ эндэ үгэ хэлэһэн хүнүүд хэлээ. Эд… бүхы колхозууд, совхозуудта дамжуулан … оролдолго гаргаха ёһотой болоод байнабд…

Энэмнай үйлэдбэриин управлени бүхэнэй … хаар зорилго болоно. Манда шадамар хүдэ… никэшье, яһала бэрхэ мэргэжэлтэдшье бии… жотой байгаад, зарим колхозууд, совхозууд… шадаа тэсэхын аргагүй.

Тиимэ ажахынуудай хүдэлмэришэдые п… һайнаар бэлдэхэ ба хэрэглэхэ, үтэгжүүлгэ а… газар болон техникээ ашаглалгада эзэн бү… дал усадхаха, колхозннигуудай урмашал жү… гохо хэрэгтэнь үйлэдбэриин управленинүү… бал, бүри мүнөө жэлдэ бүхы колхозууд, со… шүүлэй хэм зэргэдэ хүргэхөөр ехэ алхам х…

Үйлэдбэриин управленинүүд, партийна … хозууд, совхозуудые хүтэлбэрилхэ ехэ хүс… нүүд ба партийна комитедүүдтэ хүдэлмэри… партиин дүршэл ехэтэй хүдэлмэрилэгшэд а…

Колхозууд болон совхозуудые хүтэлбэри… мэреэ шадамараар эмхидхэхэ, таанарта нарт… бүхы совет арадай даалгаһан ехэ зорил… байха гэжэ хүндэтэ нүхэд, таанартаа … Комитет этигэнэ. **(Нэрьемэ, удаан үргэл… ган. Бултадаа бодоно).**

Рейдово-шалгалта юу харуулааб?

Тарилгада бэлэдхэл—хүн бүхэнэй анхаралда

Үнгэрһэн үдэр бүхэмнай хабарай тарилгын эршэтэ халуун ажалай эхилхэ хаһые улам улам ойртуулжа байна.

Байгша оноймнай хабарай тарилга урда урдынхиһаа онсо эрхэ байдалда захалхань гээшэ. Юуб гэхэдэ, мүнөө партиингаа ЦК-гай ноябриин Пленумэй шиидхэбэринүүдые бэелүүлэн, колхоз, совхоз бүхэн оро̄һото, тэжээлэй ургамалнуудай, илангаяа шэниисын тарилгые эрид үргэдхэжэ, үндэр баян ургаса абаха зорилго табинхай ха юм.

Тиимэһээ энэ жэлдэ Хяагтын үйлэдбэриин управлениин ажахынуудта хабарай тарилгын үедэ трактор, машинаар хэхэ хүдэлмэри хэзээ хэзээнэйхиһээ ехэ болоо. Жэшээлхэдэ, оро̄һото ургамалнуудай тарилга нёдондонойхиһоо 47 процентээр үргэдхэгдэхэ гэхэ гү, али гансахан шэниисэ 10 мянган гектараар ехэ болохонь. Гадна, байгша ондо управлениин колхоз, совхозууд аяар 80 мянган гектар газараа хабар хахалжа тариха юм. Мүн 11 мянган га шэнэ, залууг газар элдүүрилхэ болоно.

Теэд энэ бүхы хүдэлмэриие хэжэ хойноны гараха трактор, машина, зэмсэгүүдынь хэр зэргэ һайнаар заһабарилагдажа, тарилгада бэлэн болгогдожо байна гээшэб?

Эдэ үдэрнүүдтэ үйлэдбэриин управлени, партком, гүрэнэй партийна хиналтын комитет нютаг бүхэндэ, колхоз, совхоз бүхэндэ тусхай шалгалтын комиссинуудые эмхидхэжэ, тэрээндэ партийна, советскэ органуудай хүтэлбэрилэгшэд, хүдөө ажахын мэргэжэлтэд, эдэбхитэд, хүдөө бэшэгшэдые олоор хабаадуулаа. Тэдэнэр ажахынуудта хабарай тарилгада бэлэдхэлые шалгажа, дутуу дундануудыень элирүүлээд, тэрэниие усадхаха хэмжээнүүдые байра дээрэнь абана.

Олониитын хабаадалгатай энэ рейдово-шалгалтаар горитойхон дутагдалнууд элирүүлэгдэнэ.

Управлени дотор бухыдөө заһабарилагдаха ёһотой 438 тракторай оройдоол 323-ниинь бэлэн болгогдожо гараһхай нэрэтэй гэхэ гү, али үшөө 110 гаран трактор мастерской соогоо задархай хэбтэнэ. Ондоогоор хэлэбэл, трактор заһабарилха түсэб оройдоол 73 процентдэ хүрөөд байна. Энэ хүдэлмэри зарим ажахынуудта бүришье аали нобшоор ябуулагдана. Управлениин томохон ажахы—«Дружба» колхозойхид бүхы тракторайнгаа миил 50 процентые, тэрэшэлэн Сэлэнгын Тельманэй нэрэмжэтэ колхоз—53 процент, Хяагтын совхоз—57 процент заһабарилаа. Хабарай тарилгын газаа шахуу ороод байхада, тракторай заһабарилгые иимэ ехээр унжагайруулхань яашье хүлисэшэгүй.

Сеялкэ, плуг, борной, культиватор гэхэ мэтэ зэр зэмсэгүүдэй заһабарилга баһал ехээр удаарна. Жэшээнь, бүхы 486 сеялкэнүүдэй 306-ниинь, тракторай 410 плугай 270-ниинь заһагдаа нэрэтэй. Илангаяа «Дружба», Ранжуровай, Тельманэй, XX партсъездые нэрэмжэтэ, «Эрдэм» колхозууд ехэхэн гээгдэлдэ оронхой.

Үрэһэ хүрэнгэ сэбэрлэлгэ тухай. Эндэхи колхоз, совхозууд үнгэрэгшэ жэлдэ оро̄һо таряанай бараг һайн ургаса абажа, өөһэдтөө хүсэд хүрэхэ үрэһэ хаажа абаһан байгаа. Теэд тэрэнээ хаһа сагтань һайнаар сэбэрлэжэ, тарилгын шанарта хүргэхын түлөө эртээнһээ анхаралаа табяагүй байһаниинь гэмшэлтэй. Ажахынуудта бүхыдөө хаагдаһан хүрэнгын оро̄һоной оройдоол 70 процентнь сэбэрлэгдээ.

Управлени соо гансахан «Родина» артелиинхид үрэһэсэ бултыень сэбэрлэжэ, тарилгын шанарта хүргэнхэй. Харин Ранжуровай, XX партсъездын нэрэмжэтэ колхозуудта, Сэлэнгын, Хяагтын совхозуудта үрэһэ сэбэрлэхэ хүдэлмэри бүришье һаа ехээр унжагайржа байна. Тоог, складуудта үрэһэ сэбэрлэхэ хүдэлмэри тон муугаар эмхидхэгдэнхэй. Машина, түхеэрэлгэнүүдынь хоёр халаанда хүдэлгэгдэнэгүй.

Тарилгын үедэ ажахынуудта трактор, машинануудые хоёр халаанда хүдэлгэхэ гэхэдэ механизаторнууд олон дутаха болонхой.

Ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд эдэ бүхы асуудалнуудые яаралтайгаар шиидхэжэ, машина техникые ойрын үдэрнүүдтэ заһажа дүүргэхэ, үрэһэ хүрэнгые һаяар сэбэрлэжэ бэлэн болгохо, механизаторнуудые олоор бэлдэхэ тушаа эрид хэмжээ абаха зэргэтэй. Энэ талаар нютагуудта эмхидхэгдэһэн хиналтын комиссинууд, эдэбхитэд тэдэндэ туһална, арга боломжыень элирүүлэлсэжэ үгэнэ.

А. Громова.

Кабанскын үйлэдбэриин управлениин Байгалай совхозой хоёрдохи отделениин һаалишад үндэр бүтээсэтэ ажалаараа суурхадаг. Зураг дээрэ: тус совхозой партномой секретарь М. Д. Жарников һаалишадтаяа хөөрэлдэжэ байна.
Б. ЦЫРЕМПИЛОВЭЙ фото.

Тарилгаяа—13 хон…

Хабарайнгаа тарилгые богонихон болзор соо һайн шанартайгаар хэжэ дүүргэхын тула яһала бэлдээбди.

Байгша ондо манай дүрбэдэхи отделени бүхыдөө 2860 гектар газарта оро̄һото ургамалнуудые тариха юм. Тэрэнэй 1500 гектартань шэниисэ таригдажа, нёдондонойхиһоо 280 гектараар ехэ болгогдохо. Мүн кукурузашье үнгэрэгшэ жэлэйхиһээ һураггүй ехээр. хамта 332 гектарта таригдахань.

Отделениин 12 тракторай 11-ниинь заһагдажа бэлэн болгогдоод, үшөө нэгэ тракторнай һаяар заһабарилгаһаа гарахаяа байна. Тиихэдэ сеялкэ, плуг, борной гэхэ мэтын зэр зэмсэгүүд булта заһабарилагдажа гүйсэд зэһэгдэнхэй. Тарилгын үедэ 12 тракторнай бултадаа хоёр халаанда хүдэлгэгдэхэ юм. Тэдэниие жолоодон ажаллаха дүршэлтэй трактористнууд бии.

Урдынхидаал үрэһэ хүрэнгэ гүрэнһөө худалдажа гү, али зуриһаар абажа, тэрэниие аяар 100—120 модоной газарһаа зөөжэ сагаа гээхэ, мүнгэ зөөри гаргахаяа болижо, мүнөө жэлдэ өө… рэхэ үрэһэтэй… тэрэнээ сэбэ… мнай.

Мүнөө жэл… нууднай тари… звено боложо… хэнь. Тиимэ… бүхы талмайе… хэһэг болгожо… нонуудта да… нэр намартаа… дүүрилжэ тар… гасые хуряаж… тай. Энээнэй… рист, при… баян ургаса… рилгынгаа б… һайн шанарт… хон сагай тур… гэхын тула … Нэгэ үгөөр … даа түгэс бэ… үдэрһөө эмхи… дэлжэ, эрт… 13 хүдэлмэри… шада дүүргэх…

Хэж…
дүрбэд…

БУРЯАД ҮНЭН
4-дэхи нюур
1963 оной мартын 17.

Манай адрес, теле…
АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Улан-Удэ, ул. …
ФОНЫ РЕДАКЦИИ: редактора—46-32, зам. … ответ. секретаря—27-37, отделов: партийной … —24-74, сельского хозяйства—47-59, совет… и культуры, литературы и искусства—34-05, … транспорта, информации—35-14, писем и … отдел переводов и корректорская—35-95, бу… Для междугородных переговоров — 16.
Гор. Улан-Удэ, типография Минис… Бурятской АССР.
Н00376.